

TEKKELERİN KAPATILMASIYLA NELER KAYBETTİK?

Burak Çetintas

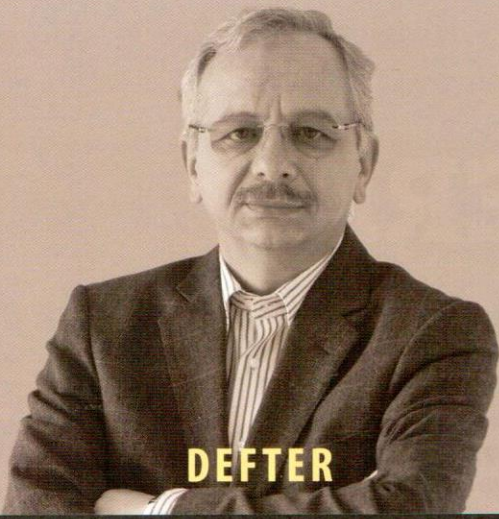
M. Safiyüddin Erhan

Ismail Kara

Mustafa Kara

Müfid Yüksel

DEFTER

İSMAİL KARA

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Felsefesi Öğretim Üyesi.

TEKKELERİN KAPANMASIYLA HANGİ KAPILAR DA KAPANDI?

Mustafa Kemal Paşa tekke ve zaviyelerin kapatılmasından birkaç ay önce, 1925 Ağustos'u sonunda halka yaptığı konuşmalarda üslup olarak suçlayıcı ve karalayıcı, muhteva ve unsurları itibariyle dikkat çekici ifadeler kullanıyor. Tarikatların ve şeyhlerin karşısında bilim ve medeniyet ikame ediliyor, hatta 'medeniyet tarikatı' kuruluyor:

"Mevcut tarikatların gayesi kendilerine tâbi olan kim-seleri dünyevî ve mânevî olan hayatta mazhar-ı saadet kılmaktan [saadete kavuşturmaktan] başka ne olabilir? *Bugün ilmin, fennin bütün şumûlüyle medeniyetin muvâcehe-i şûle-pâşında* [aydınlık saçan varlığı karşısında] *filan veya falan şeyhin irşâdıyla saadet-i maddiye ve mâneviye arıyacak kadar ibtidai insanların Türkiye câmia-yı medeniyesinde mevcudiyetini asla kabul etmiyorum.*

Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müridler, mensuplar memleketi olamaz. *En doğru, en hakiki tarikat, tarikat-ı medeniyedir. Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak, insan olmak için kâfidir.*

(...) Bu gibiler [şeyhler, hocalar] içinde çok cahil hatta ümmî olanlarına tesadüf ettim. Bilhassa bu gibi cühelâ bazı yerlerde halkın mümessilleriymiş gibi onların önüne düşüyorlar.

(...) Tekkeler behemehal kapanmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti her şubede irşadlarda bulunacak kudreti haizdir. Hiç-

birimiz tekkelerin irşadına muhtaç değiliz. Biz medeniyeten, ilim ve fenden kuvvet alıyoruz ve ona göre yürüyoruz. Başka bir şey tanımıyoruz. *Tekkelerin gayesi halkı meczup ve aptal yapmaktır.* Halbuki halk aptal ve meczup olmamağa karar vermiştir" (*italik vurgular bizim - İK*).

Bütün Cumhuriyet tarihi boyunca benzerlerine, bıktırıcı tekrarlarına çokça tesadüf ettiğimiz bu cümleler ve bunların satır aralarında işleyen mantık, anafikri tahkim için seçilen kelime ve terkipler 1925 yılından daha gerilere gider. Modernleşme tarihimizin birçok metninde tekke ve zaviyelerin, onların yaslandığı tasavvuf ve tarikat kültürünün geriletici ve bozucu, uyuşturucu ve fakirleştirici etkisi üzerinde çokça durulmuştur. Adeta bir günah keçisi gibi.

Hocalar, ilmiye mensupları arasında da tasavvuf ve tarikatların itikadî, amelî ve ahlâkî açıdan bidat ve hurafelere batmış, bâtil inançlara bulanmış olduklarını yazanlar var, Bâtınlığı beslediklerini düşünen, bu çizgi üzerinden sert tenkitler yöneltenler de var (bugün İlahiyat Fakültelerinde bazı radikal İslamcı gruplar arasında olduğu gibi).

Mustafa Kemal Paşa kendisine gelene kadar hayli güçlenmiş bu anlayışa ve söyleme yaslandığı için rahat ve kendinden emin konuşmaktadır.

Halbuki daha dün denebilecek bir tarihte bütün Millî Mücadele tarihi boyunca, Erzurum ve Sivas Kongresi'nde, I. Meclis'in açılışında, biraz daha geriye gidilirse 1. Dünya Savaşı yıllarında şeyhlerle, hocalarla, dervişlerle beraber, bazen onların himayesinde ve gölgesinde birçok yıl geçirmiş, birçok hadise yaşamış, boy boy fotoğraflar vermişti. Trablusgarp Savaşı ve I. Meclis yıllarında Sünusî tarikatı kıyafeti giyinmiş fotoğrafları bile var; başta takke ve sarık, elde tesbih...

Her yorum bir imkân olabilir

Aslında ortaya çıktığı andan itibaren tasavvuf ve tarikatlara tenkit nazarıyla bakan âlimler ve onu bir tehdit unsuru olarak gören siyasî çevreler hep olmuştur. Fakat bu diğer İslamî ilimlerden bazılarının, diyelim ki Kelâmın, Felsefenin, Mantığın, hatta Fıkıhın veya mezheplerin, meşrep-lerin tenkidi gibi bir şeydir ve esas itibariyle dini anlama ve şerh etmede kullanılan usul farklılığıyla, biraz da tek tek her birinin veya temsilcilerinin siyasî ve ictimâî gücüyle, etki sahasıyla alakalıdır.

Tarihî realite her ne olursa olsun 19. asrın ikinci yarısından itibaren Osmanlılarda ve Mısır'da tarikatların ve tekkelerin ulemanın hakim olduğu kurumlara bağlanması, denetlenebilir birer müessese haline getirilmesi âlimlerden ziyade veya onlar kadar siyasî merkezler tarafından da istenmiş ve gerçekleştirilmiş gözükmektedir. Çünkü hadisenin imkânlarından ziyade problemlerine ve tortularına bakılmaktadır artık.

DEFTER

İSMAİL KARA

» Milli Mücadele'nin başlangıcında

Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraf çekirtmek, himayesinde görünmek istediği iki zat. Solda Arap Şeyh lakabıyla meşhur Sivas'ta Rufai şeyhi Abdullah Haşimi, sağda Erzurum kadısı Mehmet Hurşit Efendi. "Hilafetçi ve İslâmcı" bir söylemle yürütülen Milli Mücadele tarihi bu türden fotoğraflarla ve karşılıklı yazışmalarla dolu. 1924'te medreselerin, 1925'te tekkelerin kapatılması bu fotoğraf ve yazışmaları anlamsızlaştırmanın, inkârın yolunu açacaktır.

İslâm dairesi içinde yer alan herkesi kimliklerine, mezhep ve meşreplerine bakmadan, başka bir ifadeyle bu kimliklerine dokunmadan bünyesi içine alabilecek bir karakter göstermesi tasavvuf düşüncesinin ve tarikatların diğer önemli bir özelliğidir.

"Elhamdülillâh müslümanım" diyen ve İslamla bağlantısı bu seviyede olan insanlardan tutun da "her halükârda şeriat"tan taviz vermeyenlere kadar herkes tarikatlar içinde kendisine "emin" bir yer bulabilir.

Ayakta, sesli ve hareketli zikri isteyenler için ayrı, kendi dünyasında başı önüne eğik, gözleri kapalı, sessiz zikrini eda edenler için ayrı tarikatlar ve tekkeler oluşmuştur tarih boyunca. Melâmî neşvede ise âdâb-erkân zühdü, takvayı zedeleyen, gönül dünyasını sınırlayan dış/gereksiz unsurlar olarak ele alınıyor ve önemsizleştiriliyor. Kadınların ancak başka bir mekânda, perde ve kafes arkasında kalmalarına müsaade eden tariklerin yanında daha yakın münasebetlere elverişli, hatta bunu öne çıkaran dergâhlar da mevcut. Bektaşîlik Sünnîlerle Alevîleri aynı çatı altında barındırabiliyor...

Nihayet tasavvufun, tarikatların ve tekkelerin insanları, hatta kültürleri yerleştirici fonksiyonlarından da

bahsetmek gerekiyor. İslam tarihi boyunca üst tasavvur dünyası olarak İslamın, alt tasavvur dünyası olarak millî ve mahallî hususiyetlerin uzlaştırılarak, belki bir üst seviyeye çıkarılarak yerleştirilmesi, ete kemiğe büründürülmesi konusunda tasavvuf ve tekkelerin fonksiyonları herhalde başka kurumlarla karşılaştırılamayacak derecede derin ve sürekli olmuştur. Bu tespit Türkler için daha fazla doğru olmalıdır.

Tekkeler ne oldu?

Hamdullah Suphi Tanrıöver'e bakılırsa tekke ve türbelerin kapatılmasının ortaya çıkaracağı kültürel problemler konuşulurken Mustafa Kemal Paşa araya girer ve şunları söyler:

"(...) Ben size on beş sene müddet veriyorum. On beş sene bu böyle devam edecek. Hamdullah Bey, on beş sene sonra gelin, hangi türbenin türbedarlığını istiyorsanız ben onu size vereceğim. Orada entari giyin, oturun, türbedar olun".

Rivayetlere göre yıllar sonra Bülent Ecevit de CHP Genel Sekreteri iken (demek ki 60'ların sonu, 70'lerin başı) tarikatlar ve tekkeler meselesini partinin Genel Başkanı İsmet İnönü'yle konuşmuş ve şu cevabı almıştı:

» Cumhuriyetin paradoksları

Yenikapı Mevlevihanesi son şeyhi Abdülbaki Baykara (solda), Cumhuriyet devrinin ikinci Diyanet İşleri Başkanı ilmiyeden Şerafettin Yaltkaya ve çocukluğu Yenikapı Mevlevihanesi'nde geçen maarifçi Hasan Âli Yücel her zaman arkadaş ve dost kalmışlar. Bu fotoğrafta muhtemelen Yaltkaya'nın evindeler çünkü o sarıklı, evinde âdap gereği "başı kapalı". Abdülbaki Efendi'nin, içinde "Kesip rîş-i sefidim pîr iken yosma civan oldum", "Dilimde nûr-ı imanım başımda kapkara şapka" mısralarının yer aldığı şiiri yazdığı yıllar olmalı.

"Başlangıçta on on beş yıllık bir yasaklama döneminden sonra biz de serbest bırakılmasını düşünüyorduk, olmadı. Şimdi mümkün. Ama parti meclisindeki havayı yoklayıp ona göre hareket edelim. Ben görüşeyim."

Bunlar olmadı, fakat etkileri ve problemleri bugüne kadar gelen başka şeyler oldu.

Olanların başında herhalde ilim ve irfan hayatının büyük darbe alması zikredilmelidir. Tekkelerin ve tasavvuf çevrelerinin zaten kendilerine mahsus eğitim-öğretim metotları, kültürel aktarım teknikleri, bir hayat biçimini halka benimsetme kanalları başından beri vardı. Bazıları musikî meşkleri ve icrasında, edebiyat sohbetlerinde, güzel sanatlarda bir merkez gibi çalışıyordu. Bazıları esnafın merkeziydi. Esnaf ahlâkı diyebileceğimiz fütüvvetnâmeler ne kadar ince ve derin bir ahlâk anlayışının, ne ölçüde incelmış bir dilin günlük hayatta, çarşıda pazarda varlık alanına çıkabildiğini gösteriyor. Bir kısmı medresenin yanına ilişmiş, onu kendi zaviyesinden tamamlayan, destekleyen, ondan da bir şeyler alan bir yapıya bürünmüştü.

Tekkelerin kapanmasıyla birlikte bu ilim-irfan dünyası büyük ölçüde dumûra uğradı, sessizliğe büründü, içine çekildi, büzüştü, incindi, ezildi. Kendi vadisinde Türkiye'yi taşıyamayacak bir hale geldi.

Resmî tarihin yazdıklarının aksine tarikat çevreleri tekkelerin kapanmasına neredeyse hiçbir sert tepki gös-

termedi. Bugüne intikal eden kırık dökük yazılı beyanlara bakılırsa hiç de hazırlıklı olmadıkları bu musibeti sabırla ve tevekkülle karşıladılar, "Cümle mevcudat zâkir, kâinat dergâhtır" dediler. Fakat bu ağırbaşlı karşılayış bir adım sonra meslek ve meşreplerinin hakkını verecek insanların yetişmesini sağlamaya yetmedi. Yetersizlikler arttı, biçimsizlikler çoğaldı. Bu da onları diğer kurumlar gibi kendi vadilerinde Türkiye'yi taşıyamayacak bir hale getirdi.

Şimdi köprülerin altından bu kadar sular akıp geçtikten sonra cemevi problemini (tasavvuf ve tarikat meselesini değil!) çözmek için tekke ve zaviyeleri kapatan kanunu birileri gündeme getirmiş diyorlar. Aslında tarihî adres doğru gibi fakat o adrese bugün aslı değil, tâli bir mesele için gidildiği zaman kim, nasıl, nerede bulunacak? Adları unutulmuş, nesilleri kesilmiş, duaya muhtaç bir adres, bir oyalama ve şaşırtma adresi olmasın orası?

Sonuç yerine: "1958-59 seneleriydi. [1925'te tekkeler kapatıldıktan sonra] Konya'da ilk kez Mevlevî âyini düzenlenecekti. Onca yıl üstüne gidilen bir konu olduğu için büyük heyecan yaratmıştı. Hatırlıyorum, rahmetli babam [neyzen Ulvi Erguner] ve bütün zevat trenlere binip gittiler. Orada vali hepsini toplayıp 'bu yaptığınız yalnızca bir gösteridir, birinizin içinden 'Allah' dediğini hissedersen hemen yasaklarım' demiş" (Kudsi Erguner). ■

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

HAYALI CIHAN DEĞEN DERGÂHLAR

Halkın gönlünü manevî şahsiyetler yerine Cumhuriyet idaresine bağlamak için medreselerden sonra tekkeler de kapatılmış, Meşihat mesleği üfürükçülük ve büyücülükle aynı kefeye konulmuştur ki, bu tasavvufa hakarettir.

M. SAFİYÜDDİN ERHAN

editor@derintarih.com

M

illetler camiasında İslamî Türk kültürü içinde yetişmiş ahlakçılar içinden büyük veliler ve müşidler çıkmış

olup onların günümüzdeki tesir ve ihtiyacını kaybetmeyen ahlak yolculuğuna koydukları esaslar, aslımı merak edip kendini arama ihtiyacındaki şuurlu nesillere rehber olmaya devam etmektedir.

Kevn ü fesad olarak vafedilen bu vücut (varlık) aleminde kendisi gibi içindekilerin ve müesseselerin asli yapısını, tefessühünü, bozuşmalarını çeşitli sebeplerle hazırlayan bu devran, ahlak müessesesini sonu gelmez çıkarlarına ayakbağı olarak gören menfaatperestlerin evvelde Ehl-i Beytin kadr ü kıymetini bilemeyip hakkını teslim etmeyerek iktida edecekleri yerde katil dahil her türlü yollarla bu ahlak abidelerini yok etmeye çalıştıkları da içerisinde bulunduğumuz Muharrem ayında tekrar hatırlanan elim (acı) bir gerçektir.

Ahlak müessesesinin mensupları, iradelerini teslim ettikleri hakikate kendilerini ta ezelde sattıklarının şuuruyla meşru olmayan hiçbir menfa-

at ve geçici hevese satılmaksızın dinî inanç esaslarını halkın koyun sürüsü gibi kendilerine itaate mecbur olduğu bir sistem şekline sokan müstebit, faziletsiz idarecilere ve hükümlerine uymamayı şiar edinmişlerdir. Hatta onların oyuncağı ve emirberi olmuş, yeni tabiriyle “din adamı” olarak anılan bazılarının fetvalarına itibar etmeyip itiraz ettiklerinden Ehl-i Beyt örneğinde olduğu gibi bazen katil, sürgün, hapis gibi tedbirlerle tesirsiz hale getirilmeye, müessese ve meydana getirdiği değerlerin kaybolmasına veya unutulmasına çalışıldığı da bilinmektedir.

İnkıraz müddetindeki Devlet-i Osmaniye'nin savaşlar, iktisadi durum, bozgunlar ve diğer sebeplerle çöken müesseselerinde olduğu gibi, andığımız yüksek insanî, ahlakî, medenî yolculuğun şartlarına da güçlükler getirmiştir.

Hak namına yaşayıp çalışmanın ana gaye olduğu Turuk-i Aliyede çoklarının can ve geçim kaygısına düşmesiyle asrın getirdiği ve surete bakan gözlerin kamaşabileceği yenilikler ve Avrupalı hayat tarzının zahiri çekiciliğine kapılanlar içinden canfeda yapılmış dervişler çıkamadığı gibi, endişe duymadan gönül ra- >>

M. SAFİYÜDDİN ERHAN KİMDİR?

1954'te Bursa'da Numâniye Dergâhı'nda, Bursa Eşrefilerinden olarak bilinen, yine aynı dergâhın şeyhi Safiyüddin Efendi'nin küçük mahdumu Abdülkadir Muhyiddin Eşrefoğlu'nun Âtîfet Hanım'la izdivacından dünyaya geldi. Eski vakıf külliyelerinin ihyasında proje ve restitüsyon planlarının hazırlanmasındaki çalışmaları, bu âsârın ihyasına bilfiil tatbiken katılmaları, hazirelerdeki kabir taşlarının ihyasıyla ilgili çalışmaları, müze vb. yerlerdeki eski eşyaların ihyası, tamiri, yerlerinde korunmasıyla ilgili çalışmalarına dair bir fotoğraf arşivi vücuda getirdi. Bu konulardaki malumatını şimdye kadar çeşitli mecmua ve kitaplarda makaleler halinde neşretti. Yukarıda anılan çalışmalarına halen benzeri şekillerde devam etmektedir.

» Tacların hazin manzarası

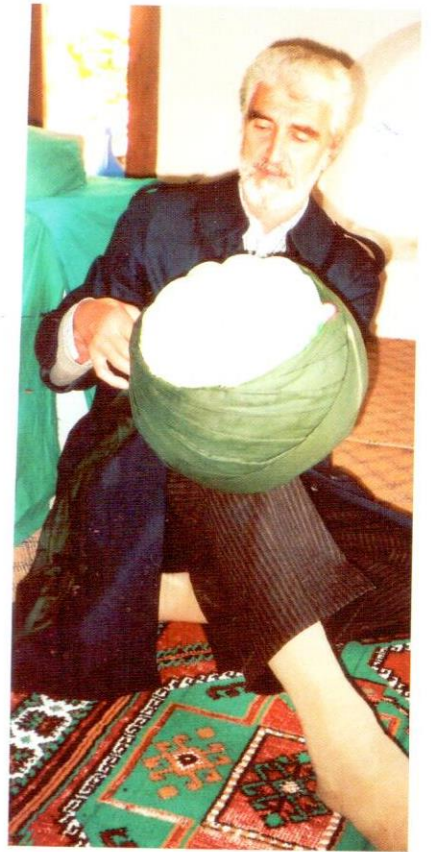
Üstte, İstanbul'da vakıflar depolarında dergâh ve türbelerden toplanan eşyaların, tac-ı şeriflerin tarafımızdan tamiri için 1985 senesindeki bir çalışma anı. Sağda, mevcut bir türbe sandukasının tac-ı şerifini tamir edişimiz.

hatlığıyla teslim olunabilecek müridlerin varlığının azaldığı, yüzlerce senedir büyük pirlerin neslinden gelen şeyhzadelerin bu gidişat ve ahvalde bazılarının yetiştirilemeyip başka sahalarda çalışmaları, bazan da ehil olmayan ard niyetlilerin bu işlere kalkışıp safderun kimselerin iyi niyetlerini istismarları bu yüksek edeb müessesesinin varlığı ve akibetini zora sokmuştur.

İlkokul olan tekkeler şanslıydı

Milli Mücadele yıllarından sonra ismi Cumhuriyet olarak bilinen rejimin devrimleri ard arda gelmeye başlamış, esas sebep ve gayesini belki de daha sonra öğrenip rahatça konuşabilmekle birlikte halkın gönünü manevî merci ve şahsiyetlerin yerine mevcut idare ve hükümlerine iştiraksiz bağlayabilmelerini temin için medreselerden sonra tasavvufi kuruluşlar da kapatılmış, aynı kanun içerisinde meşihat mesleği, kültürümüzce hoş karşılanmayan üfürükçülük ve büyücülükle aynı cümle içerisinde anılıp hakaretimiz bir ithamla lağv edilerek faaliyetlerine son verilmiştir.

Seddolundukları (kapatıldıkları) günde faal olan tekâyânın (tekkelelerin) Şeyh Efendilerine harem dairelerinde ailece hayat kaydıyla ikamet hakkı tanınmış, vefatları halinde elde bulunabilecek vakfiye hükümlerinde ecdadı tarafından vakf ve

» Yanık gönül sarayları

İstanbul Tophane'de Tarik-i Kaadiriye'ye mensup İsmail-i Rumi Hazretleri Türbesi önde olmak üzere haziresi ve ardında, geçirdiği yangından sonraki Harem Dairesi'nin görünüşü.

inşa edilse bile sükna (oturma, iskan) hakkı yoksa ailelerinin tahliyesi sağlanıp bazılarının kira ile kalmalarına müsaade edilmiştir.

Vakıf hükümlerinde evlâd-ı vâkıf tan olmaları veya şart-ı vâkıftan sükna ve tasarruf hakkı verilmişse Şeyh efendi ve evlatlarına müteselsilen ikamet hakkı tanınabilmiştir. Bu hüküm mucibince bazı harem daireleri eğer terk vâki olmamışsa günümüze kısmi tamirlerle gelebilmiştir. Terk vukuunda ise zaman içerisinde saklayıp biriktirdiği kütüphane, varsa

yazışmaların arşivi, hususi eşyalar, velhasıl uhrevi hayatın her türlü izi taşınıp bir yerde korunamamışsa temizlik kabilinden yakılarak imha edilmiş veya sahaflara, eskicilere satılarak dağıtılmıştır.

Çoğu vakıf menşeli olan dergâhların vakıf şartlarında evlad-ı vâkıf (vakfedenin çocukları) ve meşâyih (şeyhler) lehine tasarruf ve benzeri hükümler yoksa kapatılmalarını sağlayan kanun hükümleri mucibince çok azı mescide tahvil olmuş, müsaait olanların bazıları da ilkokul olarak kullanılmıştır.

Dış devlet ve kuruluşlarına verilen vaadler ve resmî antlaşma şartlarınınca Türkiye'de 1973 senesinde çıkan sınırlarımız dahilindeki eski kavim ve medeniyetlerin her türlü kalabilmiş asarının korunup muhafazası esasına, İslamî kültürün her türlü eser ve eşyası meyanında müştemilatıyla birlikte tekkeler de dahil edilmiştir.

Yok edilen kutsal miras

Bundan evvel şartları müsait olanlar biçimine getirilerek satılmış, boş kalanlar belediyelerce harab oldukları gerekçesiyle mail-i indiham (yıkılabilir) olduklarına hükmedilip yıktırılmışlar, geriye kalan arsaları satılamamışsa belediyelerce kolay istimlâk alanı olarak görülmüş, bazılarının yerleri resmî makamlara devir veya tahsisle değişik tesisler inşa edilmiştir.

Günümüzde hemen tamamen terk edilen ahşap inşa tekniği umumiyetle ahşap olan dergâhların mevcudiyetiyle yaşatılıp istikbale intikali sağlanabilecekken, mimarî arşivimizin bu müstesna örnekleri, üslup ve eski hayatımızın farklı kültür değerleri böylece azalarak kaybedilmiştir.

Ayrıca külliye halindeki bu müesseselerin hazirelerinde medfun vâkıf, bâni, şeyh ve dervişan ile civarda ikamet ederken aynı hazire- »

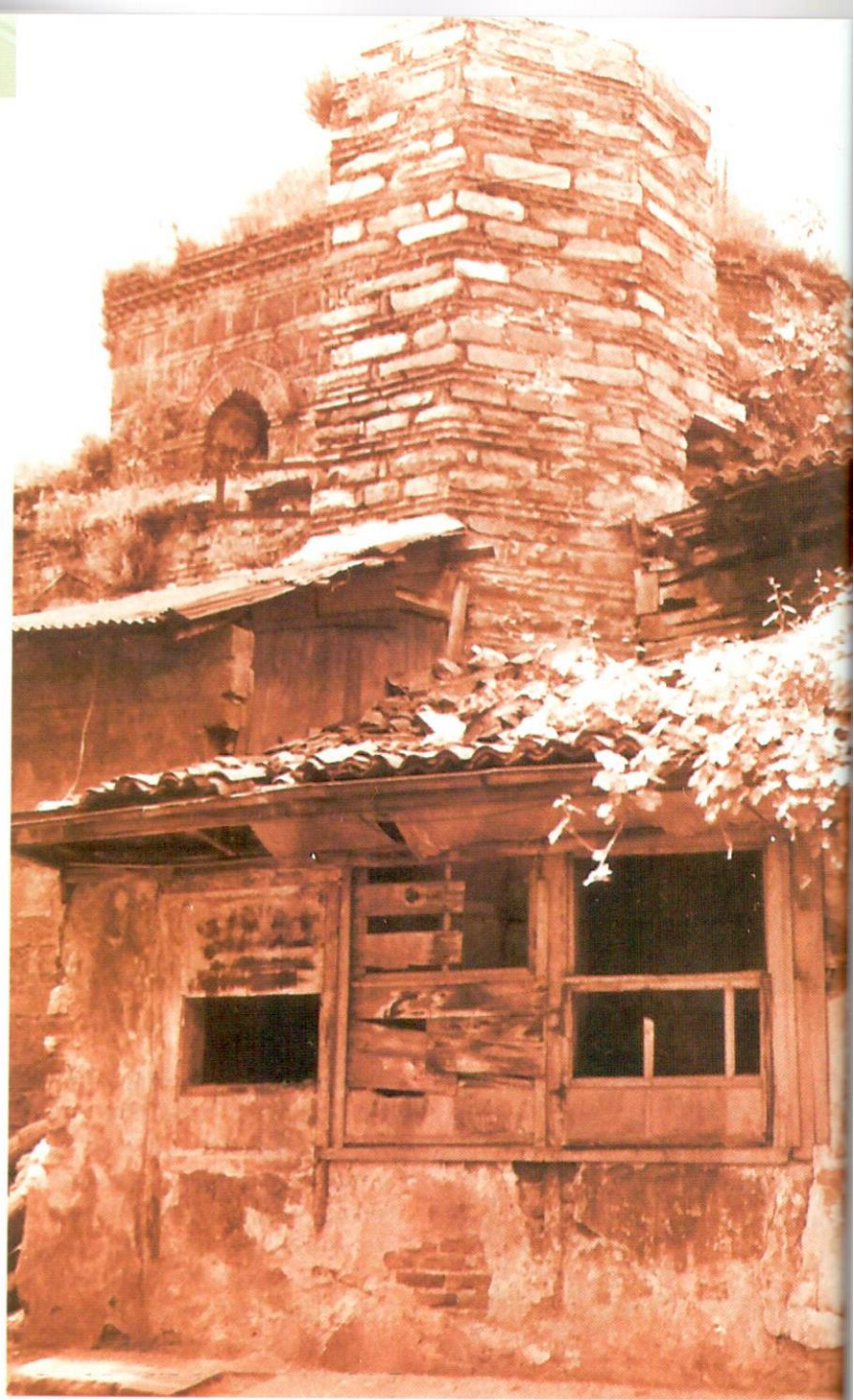
de defn edilmiş, şehrin veya mahalle fertlerinin açık hava arşivi olarak vafedebileceğimiz vefat eden şahısların stilize heykelleri denilebilecek sanat eseri yazılı, tasvirli kabir taşları definleriyle birlikte kaldırılarak kim bilir nerelerde yok edilmiştir.

“Derviş Çeyizi”

Kapatılma kanunu mucibince faaliyette buldukları mevkinin, şehrin insanların manevî his ve gayretleriyle toplanan dergâhlarla ait her nevi değerli eşya idarece toplanıp depolara kaldırılmış, bu esnada ve daha sonra zor şartlarda yeri değiştirilirken zedelenmiş, kaybolmuş, kalabilenleri 1978’de çalışmalarının başlayıp 2000 senesinde Kültür Bakanlığı’na tab edilen ve naşiri Prof. Dr. Nurhan Atasoy tarafından *Derviş Çeyizi* tesmiye edilen kitap için fotoğraf çekimi kasdıyla gittiğimiz İstanbul Yeni Cami Hünkâr Kasrı içerisinde yığılı halde bulup bazılarını tamir ve bakımla resimlerinin bu kitapta yer almasını sağlamıştık.

Dergâh kültürümüzün izlerini takip ve teşhis edebileceğimiz bu eserlerin bir ara Beşiktaş’ta Şeyh Zafir Efendi Türbesi yanındaki Ertuğrul Camii olarak anılan mekânda teşhiri düşünüldüyse de gerçekleşmemiş, 1985’te Edirnekapı’da Şeyh Türkü Dergâhı’nda teşhir ve muhafazası için çalışmalarımız başlayıp hayli ilerlemesine rağmen bu teşebbüs de akamete uğrayınca emek verip tamir ettiğimiz eşyalar Yenikapı Mevlevihanesi’nde depolanmıştır. Daha sonra Mevlevihane yangınında bunların da zayii ilan edilmesiyle büyük bir hatıratın yok olduğunu teessürle öğrenmiş bulunmaktayız.

İstanbul’da tasavvuf kültürüne ait pek az eşyanın sergilenebildiği Galata Mevlevihanesi’nden başka tarikat eşyasının sergilendiği bir müze yoktur. Yukarıda andığımız ve

tamirine emek verdiğimiz eşyaların ihyası için Ankara’da Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür Dairesi’ne bizzat giderek müracaatta bulunduğumuzda Belediye ile müşterek bir teşebbüs için mutabakat halinde olduklarını bildirmişlerdi. Tabii pek çok şey gibi bu da tahakkuk etmedi.

Şimdi Vakıflar İdaresi depolarda gezdirerek zayıne sebep olduğu eşyaların hesabını nasıl verecek? Bundan önemlisi, bu değerlerin korunması ve teşhirine inanıp gereği için

çalışıp hesap soracak ekâbir ve halk ne zaman zuhur edecek?

Feyzli bir mazinin hatıraları

Ayrıca 1978’de İstanbul Şehzadebaşı’nda Bozdoğan Kemerî’ne cadde kenarında bitişik Gazanfer Ağa Medresesi hücrelerinde İstanbul halk kültürünün nadide örnekleriyle Şeyh Efendilere ait kullanılmış orijinal kıyafetler mankenlere giydirilmiş şekilde sergilenirken, fotoğrafları çekilerek *Derviş Çeyizi* nam eserinde

» Urgancı dükkanı olan tekke

Bursa'nın Çancılar Çarşısı'ndaki Karagâdi Hüseyin Çelebi denmekle bilinen dergâhın satıldıktan sonra depo olarak kullanıldığı günlerdeki bir fotoğrafı.

neşredilmesini temin etmiştik. Daha sonra bu müze boşaltıldı ve Karikatür Müzesi oldu. Toplanıp kaldırılan eşyanın akibetinden yeniden sergilenebilmesiyle alakalı olabileceğini umduğumuz şahsiyetlere bahsetmişsek de henüz bir netice alınmamıştır.

İstanbul'da bir Kent Müzesinin kurulacağını geçenlerde işitmiştik. Bu eşyalar bulunabilse, burada gün yüzüne çıksa ne kadar isabetli olur.

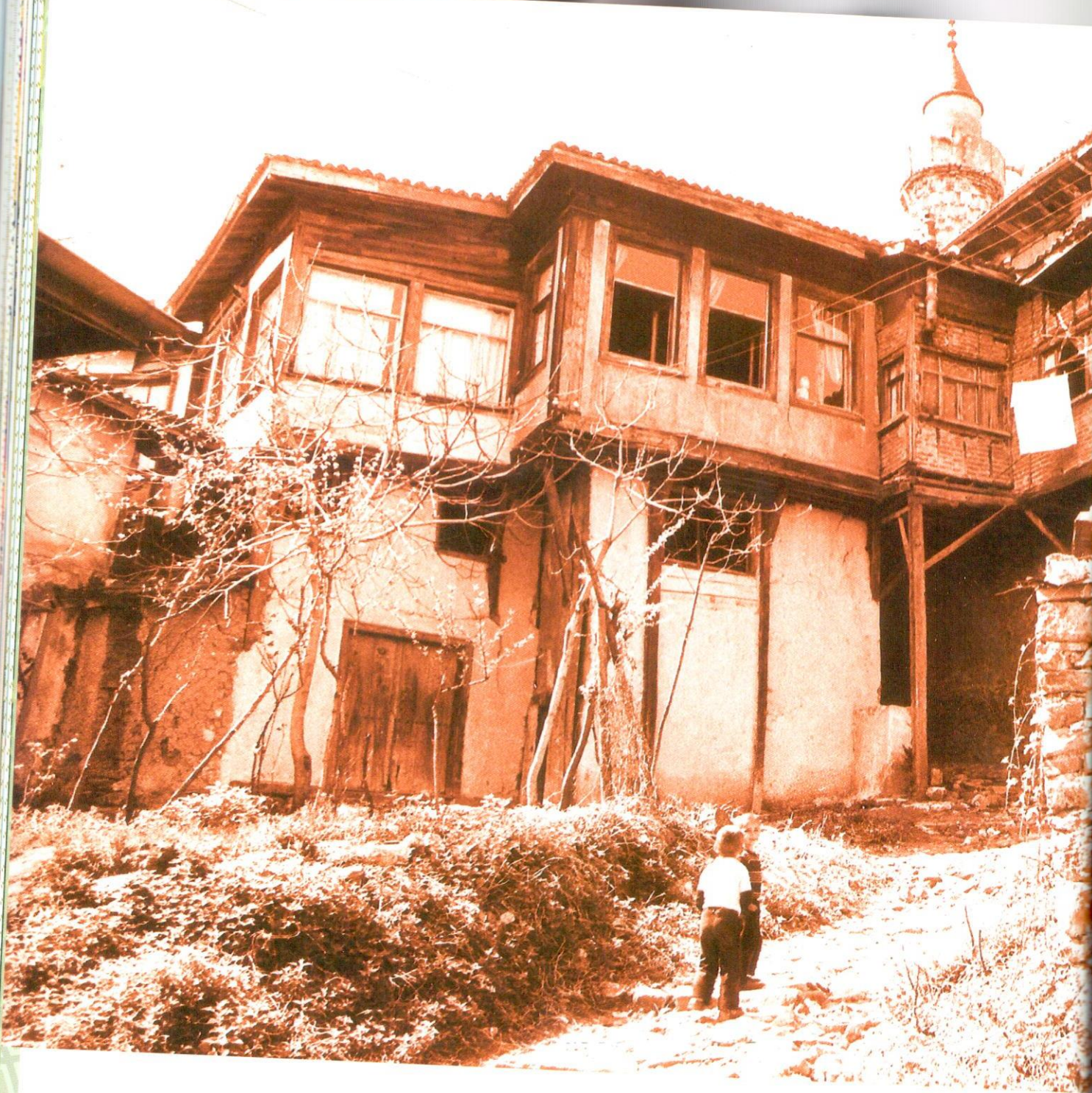
Eski faal günlerin manevî iklimini yukarıdaki sebeplerle yeni nesillere yaşatamıyorsak da hiç değilse elle tutulan, gözle görülebilen bu asli malzemelerden bir fikir edinin feyizli mazinin hatıratına saygı duyup benimsemeleri sağlanabilir umudundayız.

Korunması gerekli tescilli eski ahşap mimarî örneklerden olmaları itibariyle günümüze gelebilen bazı dergâhlar Vakıflar İdaresi, Belediyeler ve benzerlerince tamir edilerek veya yeniden yapılarak Kültür Merkezi ve emsali statüler altında ummun istifadesine sunulmaktadır. İstanbul'da Haliç Sütlüce'si sırtlarındaki Sâdi Dergâhı buna mühim bir örnektir.

Hasirizadeler denmekle şöhret bulan ailece tesis edilen son Reîsü'l-Meşayih Elif Efendi'nin son şeyhi olduğu dergâh, sırlandığı devirde mamur iken Şeyh Efendi ailesinin külliyei terk etmesiyle sükût etmiş, selamlık kısmı da kiraya verilmiş halde iken 1980'de Semâhanesinin çatı ve cephe kurtarma tamirlerinde çalışmıştık. 1983'te

Selamlık dairesinde çıkan yangında Harem dairesiyle birlikte tamamen yanmış, Semâhane'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı'na korunması için defalarca gidip görüşerek, yazarak müracaatta bulduysak da bir netice çıkmamıştır.

Kontrolsüz kalan Semâhane'nin sökülüp götürülecek bütün ziynetleri eskici ve hurdacılar tarafından duvarlar dahil oyulup delinerek tahrip edilmiş halde geçirdiği senelerden sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce Semahane tamir edilmiş, Harem ve Selamlık yeniden inşa edilerek kültür faaliyetlerinde bulunacak bir özel vakfa tahsis edilmiştir. »

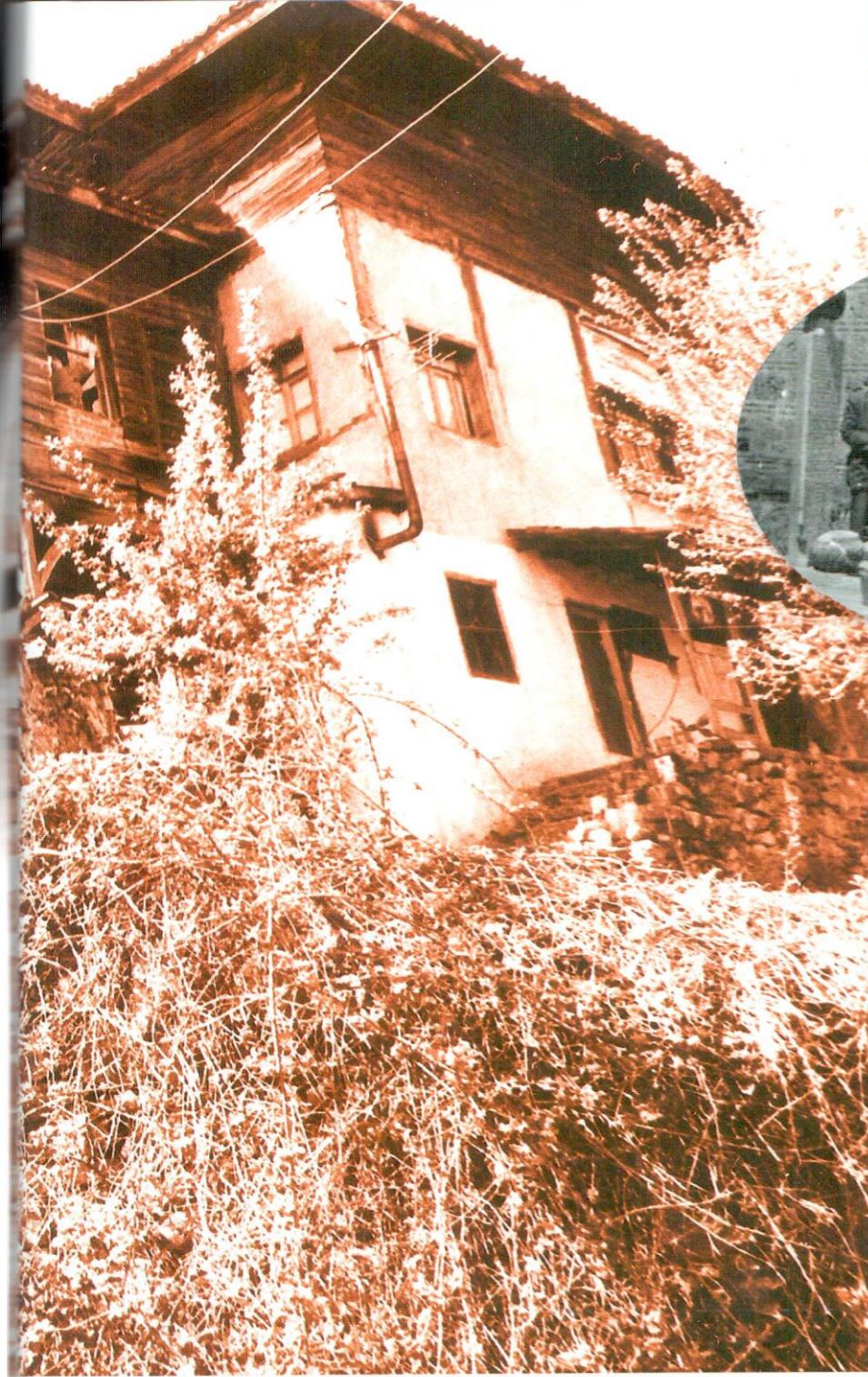
İstanbul'un Tophane semtinde Rumeli Kadirliğinin merkezi olan Âsitane tesis edildiği tarihten günümüze içerisinde vazife alan meşayih ve ailelerince yaşanıp yaşatılarak meşihat faaliyetleriyle günümüze getirilebilmiş, dergâhların kapatılmasıyla semahanesi mahalle mescidi olarak kullanılmaya başlanmış, üst katı da bir müddet ilkokul yapılmıştır.

Semahane üst kat mahfilleri Müftülük memurlarınca yapının hassasi-

yet ve inceliğiyle kabil-i tatbik olmadığı halde bölünüp birkaç hanenin ikametgâhı haline getirilmişken, buradan çıkan yangınla Semahane, içerisindeki sanat eserleriyle birlikte yanmış, Hareme sıçrayan yangının tahribatı yine içerisinde bulunan Şeyh Efendi evlatları tarafından çıkartılan lüzumsuz formalitelere rağmen tamir edilerek giderilmiş ve asırlardır süregelen hayatiyet kesintiye uğramamışken uzun senelerdir

Semahane yanık olarak bırakılmıştır. İçerisinde bulunduğumuz sene Vakıflar Genel Müdürlüğü proje hazırlıklarını tamamlayıp inşaatına ancak başlayabilmiştir.

Bursa'nın Çancılar Semtindeki Karagâdi Hüseyin Çelebi Dergâhi Fatih devrine ait kubbeli, minareli kârgir bir camiye sahip olduğu halde satılmış, minaresi yıktırılıp kubbe kurşunları alınarak soyulmuş, harap halde urgan deposu olarak kullanı-

Efendi'nin iki parça mülkünü vakfedip Selamlık, Tevhidhane ve Harem dairelerinden müteşekkil bir bina inşasıyla meşihat cihetini ve tasarrufunu sulbi (soyundan gelen) evlatlarına şart kılmıştır.

Diğerlerinde olduğu gibi dergâh üzerindeki "Satılık bina" ilanı sebebiyle tedirgin günler geçiren merhum Şeyh Baki Efendi'nin ailesi, tahakkuk edemeyen satış sebebiyle binayı koruyarak günümüze kadar getirebilmişken, son aile ferдинin vefatıyla bina boş kalmış, benzeri ahşap binalar gibi tescilli eski eser olduğu halde tescil kaydı kaldırılabilmiş olmalı ki, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce çok katlı beton bina inşası için bir müteahhide ihale edilmiştir.

Bu hazin seyri takip ettik. Her iki parselin ve binalarının yeniden tescili için Bursa Bölge Koruma Kurulu'na tescili için yaptığımız ısrarlı müracaatlarımız sonunda yeniden tescil edilerek ihyasına karar alınmıştır.

400 yaşındaki Âsitanе

Geçen zaman zarfında sahipsiz kalan bina Bursa Yıldırım Belediyesi'nce yıktırılmış, boş arsası üzerine daha sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce aslının estetiğiyle kabil-i kı- >>

» Son yadigarlardan biri

Bursa'nın Kestanelik mevkiinde Tarik-i Celvetiyenin kurucusu M. Muhyiddin Üftade Hazretleri tarafından tesis edilen Âsitanenin ilk sulbi evlatları olan meşayih tarafından yaşatılıp günümüze getirilebilen haliyle tamirden evvelki eski bir fotoğrafı. Sağ üstte Bursa Ulucamii'nin güneyindeki Niyazi Mısri Hazretleri'nin hayatlarında tesis buyurdıkları Âsitanenin Belediye tarafından yıkılıp yerine bugünkü postanenin yapılmasından evvel haziresinin nakledildiği II. Murad Camii Külliyesi içinde bu çalışmaya nezaret eden solda dergâhın son şeyhi Şemseddin Efendi'nin biraderi Haydar Bey ve Şeyh Şemseddin Efendi'nin mahdumu Fehamüddin Bey.

larken, merhum son şeyh Mehmed Ali Efendi'nin muhibbanından (sevenlerinden) Hüseyin Bey tarafından istimlak bedeli karşılığında yeniden ihyasıyla cami olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Bursa'nın Setbaşı'ndan Namazgâh'a çıkan yolu üzerinde Müftüönü Mescidi karşısındaki Tarik-i Halvetiye'nin Şâbâni koluna mensup tekke, Kuşadalı İbrahim Halveti Hazretleri hulefasından Hacı Şevki

yas olmayan (karşılaştırılmayacak kadar) kaba bir taklidi yapılmıştır.

Tekkenin Şeyh efendileri hattat olup Bursa'nın Ulucami, Yeşil ve Yıldırım gibi büyük camilerinde eserleri bulunduğu için Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce hat ve alakalı sanatların talim edildiği bir merkez haline getirilmiştir.

Bir diğer müspet örnek ise Uludağ eteklerindeki Kestanelik mevkiinde bulunan ve Tarik-i Celvetiye'nin müessisi (kurucusu) kabul edilen M. Muhyiddin Üftade Hazretlerinin tesis buyurdıkları âsitanedir. Hemen 400 seneye yakın bir maziye sahip olup içerisinde faaliyette bulunan Şeyh efendiler ve ailelerince tamir edilip terk vaki olmadan günümüze ulaşabilmiş nâdir örneklerdendir. Bu fedakârane gayretlerinden dolayı aile fertlerinin taltif ve tebrik edilmesi gerekirken, ne yazık ki, hukukî dava yoluyla tahliyeleri cihtine gidilmiştir.

1980-82 senelerinde çatı koruma tamirlerini yaptığımız külliye'nin yenilenmesi isteğiyle mahallî derneklerin tarafımıza restitüsyon projesinin hazırlanması için müracaatları üzerine çalışma başlamış olup Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin de restorasyonu ve maliyetini karşılamasıyla teşebbüs tamamlanarak bir ziyaretgâh olarak umumun istifadesine sunulacaktır.

Bursa'mızın manevî valisi olarak bilinen Emir Sultan Hazretleri'nin dergâhının da ibretlik bir serencamı vardır.

Tekkesi yok edilen "manevî vali"

Dergâhların kapatıldığı yıllarda mamur olduğu halde Selamlık dairesi ilkokul yapılmış, daha sonra yanına beton ve modern ilkokul yaptırılınca Selamlık yıktırılıp bahçeye

قلعه
الشيخ
عبدالله
العلوي
باصطیحه
حسن محمد جلال الدين

katılmış, boşaltılıp kontrolsüz kalan harem dairesi ilkokul idarecilerinin tazyikiyle tescilli eser olduğu halde tescili koruyup kontrol etmesi lazım gelen Bursa Belediyesi'nce 30 Kasım 1979'da yıktırılıp civarında icra edeceği projeler için yeri Vakıflar İdaresi'nden bedeli ödenerek istimlak edilmiştir. Zaman içinde tatbikinden vazgeçilen projeler istimlakî lüzumsuz kıldığından geri alınması için Vakıflar İdaresi'ne yaptığımız müracaatlar müspet karşılanmamış ve alan otopark haline gelmiştir.

Değişen belediyenin yeni kadroları bölgede çok katlı beton yapılaşma, otopark ve meydan projesi için teşebbüse geçtiğinde evvelce Bursa Koruma Kurulu'na tekkenin varlı-

ğını gösteren evrak, fotoğraf vs. ile tescilin yenilenip devamı için yaptığımız müracaatlar netice vermiş ve yeni projeye eski tekkenin Harem dairesinin ihyası ekletilmiştir.

Tarafımıza yapılan restitüsyon projesinin çizimine dair müracaata

» Emirsultan Tekkesi'ne veda

Bursa'nın manevî valisi kabul edilen Emirsultan Hazretleri'nin tekkesi 1925'te kapatıldıktan sonra Selamlık Dairesi ilkokul yapılmış, yanına beton ilkokul yaptırılınca Selamlık da yıktırılıp bahçeye katılmış, boşaltılıp kontrolsüz kalan yukarıdaki Harem Dairesi Bursa Belediyesi'nce 30 Kasım 1979'da yıktırılmış ve böylece tekkenin son kalıntısı da ortadan kalkmıştır. Solda üstte "Ya Hazret-i Şeyh Eşrefoğlu Rumi" yazısı görülüyor. Solda altta ise İstanbul Haliç Sütlücesinde Tarık-i Sa'diye'ye mensup Hasırizade Elif Efendi namıyla meşhur dergâhın 1980 senesindeki tamir çalışmalarımızda Semahanesi içinden aldığımız bir fotoğraf.

1979 senesi yıkıntıları içinden ölçüp çıkararak hazırladığımız rölövelerden bir ön projeye göre çalışma başlatılıp eski Selamlık binası yerine eski Harem dairesinin özensiz bir ahşap taklidi yapılmış olup halen Belediyenin kültürel faaliyetlerinde kullanılmaktadır.

Bu örnekleri vermektan muradımız, büyük emekler verilerek yetiştirilen nesillerin örfümüze, dinî ve millî değerlerimize zıt hayallerin esiri olmadan yukarıda andığımız ahlak ve edeb müesseselerini tanıyıp 'pute-i Muhammediye'de eriyerek

şekillenmelerini sağlayabilmek için günümüze ulaşabilmiş nadir hatırat ve değerlerimize hassasiyetle sahip çıkmamız gerektiğini gözler önüne serebilmektir. ■

M. Safiyüddin Erhan
Restoratör.

» Boğaz'ın incisiydi, şimdi yok...

Resimde İstanbul'un tarihi tekkelerinden biri olan ve denizcilerin pîrlerinden kabul edilen Durmuş Dede'nin tekkesi görülüyor. 17. yüzyılda inşa edilen tekkenin etrafı II. Abdülhamid'in emriyle yapılan bir tamirin ardından yenilenmişti. Yazık ki tekke, benzerleri gibi Cumhuriyet devrinde kiracı haline getirilen şeyh ailesince dahi korunamamış; son şeyhi Said Efendi'nin 1945'te vefatından evvel, 1939'da sahil yolu genişletme çalışmaları sırasında istimlak edilerek yıkılmıştı.

SAHİBİNDEN SATILIK TEKKELER

Peygamberimiz (sas) zamanında Medine-i Münevvere'deki Mescid-i Nebevî'de, Peygamberimizin türbe-i

şerifelerinin kuzey kısmında doğrudan Nebevî terbiye ve Nebevî feyzin kazanılmasıyla meşgul ashâbın kimsesiz ve fukarasına mahsus bir sofa bulunurdu. Bu sofada toplananlara "Ashâb-ı Suffa" denilmiştir.

Bu kutlu ve nurlu mekân, Hz. Ömer devrine kadar hayatietini sürdürdüysede, bu devirde artık çok genişlemiş olan İslam memleketinde kendisine ihtiyaç duyulmadığı kanatine varıldığından devam ettirilmedi. Ancak sonraki asırlarda bu mekân İslam âleminde iki temel müessesenin esasını teşkil etmiştir: Medreseler ve tekkeler.

Ashâb-ı Suffa'nın ardından Hasan-ı Basrî, Habib el-Acemî, Davud et-Tâî, Süleyman ed-Darânî, Hz. İmam Cafer es-Sâdik, Hz. İmam Ali er-Rıza, Ma'ruf-i Kerhî, Ebu Haşim es-Sufî, Fudayl bin İyâz, Bayezid-i Bistâmî, Seri es-Sakatî ve Cüneyd el-Bağdadî gibi öncü mutasavvıflar çıkmıştır.

Menâkıb kitaplarına göre ilk tekke/hankâh, "sufî" adını/lakabını ilk taşıyan Ebu Hâşim Sûfî adına tesis olunmuştur. Kendisi Süfyan-ı Sevri ile çağdaştır. Süfyan-ı Sevri onun hakkında "Ebu Hâşim es-Sufî olmasaydı riyanın inceliklerini bilemezdim. Onu görünceye dek Sufî'nin anlamını öğrenemedim" der. Bu zat için Şam civarındaki Remle'de ilk hankâhın bina edilmesi şöyle olmuştur:

"Bir gün bir emir ava çıkar. Yolda bu tâifeden elleri birbirine kenetli iki kişi görür. Bu iki kişi o yerde oturmuş, ellerindeki yiyecekleri ortaya koyup yiyorlar. Sonra ayrılıp farklı yönere gidiyorlar. Bunların birbirle-

rine bu ülfet ve muamelesi emirin hoşuna gider. Bunlardan birini çağırıp sorar: (Diğerini kastederek) "O kimdi?" "Bilmem" diye cevap verir. "Senin neyin olur? diye sorar. "Hiçbir şeyim" cevabını alır. "Nereliydi?" diye sorduğunda, "Bilmem" cevabını alır. Bunun üzerine emir, "Peki birbirinize olan bu ülfetinizin sebebi neydi?" der. O da "Bu bizim tarikatımızdır, yolumuzdur. Onun icabıdır" cevabını verir. Emir de "Bir araya toplanacak bir mekânınız var mı? diye sorar. "Hayır" cevabını verince emir, "Size bir yer yaptırırım ki, bir araya gelip orada toplanabilirsiniz!" der. Ardından Remle'deki o hankâhı yaptırır." (Câmi, *Nefehatü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds*, Farsça metin, s. 34.)

İslam tarihinde tekke ve zâviyeler, hankâh ve dergâhlar medresenin yanı sıra irfanî ve tasavvufî hayatın mekân ve müesseseleri olarak hayatietlerini sürdürmüş, İslam toplumunun hayatında merkezî bir fonksiyon icra etmişlerdir.

İslam tarihinde Tâbiîn devrinden başlayarak dönüm noktası niteliğinde tecdid hareketi oluşturan birçok büyük mutasavvıf çıkmıştır. Tasavvuf meşreb ve ekollerinin, tarikatların ortaya çıkışı ve şekillenmesi bu zincirde önemli halkalar oluşturan kurucu-müceddid şahsiyetler eliyle olmuştur. Bu durum özellikle Sühreverdiyye, Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Yeseviyye gibi ana tarikatlarda bariz bir şekilde müşahede olunmaktadır.

Sühreverdiyye, *Adâbu'l-Mürîdîn* sahibi ve tarikatın kurucusu Ebu Necîb Ziyâeddin es-Sühreverdi ve *Avâri-fu'l-Maârif* sahibi Ömer Şihabuddin es-Sühreverdi'den başlayarak birçok tasavvuf kolunun, Kübreviyye, Mevleviyye, Zeyniyye, Halvetiyye, Celvetiyye gibi tarikatların serçemesi olmuştur. Nakşibendiyye ise üç koldan

gelen silsilesi ve şubeleri/dönemleri ile ana damar oluşturarak çok büyük bir tasavvuf yolunu teşkil etmiştir.

Tarihimiz boyunca bu tarikatların, nurlu/kutlu yolların mekânları olan tekke/zâviye ve hankâh/dergâhlar toplumun, fertlerin ahlakî terbiyelerinde, manevî kemâlat ve olgunlaşmalarında esas teşkil etmişlerdir. Özellikle Fütüvvet/Ahi teşkilatlarının kuruluş ve yayılışı da bu müesseseler aracılığıyla olmuştur.

Medeniyetimizin köşe taşları

Maveraünnehir, Kuzey Mezopotamya, Anadolu, Rumeli ve Kuzey Afrika'da İslamın yayılışı daha çok tekke ve zâviyeler kanalıyla gerçekleşmiştir. Sufiliğin ve hankâhların gerek Anadolu'nun, gerekse Rume-li'nin İslamlaşmasındaki temel rolü bilinir.

Ahmed Yesevî aracılığıyla Yesevîliğin Maveraünnehir Müslümanlığındaki rolü, Horasan erenlerinin Anadolu'daki tesiri üzerine çok şeyler yazılıp neşredilmiştir. Abdülkâdir Geylânî, Ahmed er-Rifâî, Mevlâna, Hacı Bektâş, Bahauddin Nakşibend, Hacı Bayram, Zeyneddin-i Hâfi, Abdüllatif el-Kudsî ve daha nice eren ve mutasavvıf, Ahi Evren ve Ahi Hüsameddin başta olmak üzere fütüvvet teşkilatının temsilcileri olan Ahiler coğrafyamızda İslam medeniyet ve irfanının köşe taşları olmuşlardır.

Gerek Anadolu Selçuklu Devleti'nde, gerekse Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda mutasavvıflar ve tarikatlarla bunların zaviyelerinin rol ve fonksiyonları tüm kroniklerde geçer.

Tekkeler ve zaviyeler birçok alanda gelişme göstermiş, manevî seyr u süluk, marifetullah, fütüvvet ve uhuvvetin yanı sıra kültür, sanat ve edebiyat sahalılarında da büyük ürünlere kaynak teşkil etmişlerdir. »

Birçok ünlü şair ve edebiyatçı tekkelerden yetişmiştir.

Elbette her beşerî müessesese gibi zamanla sapma, bozulma ve istismarlar da görülmüştür. Nitekim Şeyh İsmail Hakkı Bursevî kendi dönemine ilişkin şu acı tespitlerde bulunmuştur:

“...Bu asırlarda ise tekyelerin şeyhleri sabaha dek gaflette olduklarından farzları bile yerine getirmeyen olmuşlardır. Pes bunlarda ne takva ve ne hod fetva vardır. Ve bunlara tâbî olan ehl-i tekyenin halleri dahi onlara kıyas oluna. Zira sapkınlara uyanlar da sapkındır.” (Yazma Mecmuâ, Sadrazam Küçük Said Paşa Yazmaları, 46a.)

Erdebil Tekkesi'nin, Safevî ailesinin zamanla siyasallaşarak Şeyhlikten Şahlığa, tarikatten devlete dönüşmesi gibi hususlar da tasavvuf-tarikat tarihi içerisinde yer almıştır.

Hayat damarlarımız kesildi

Osmanlı'nın son dönemlerinde toplumun gidişatına paralel olarak bir kısım tarikatlar ve tekkelerin farklı yönelimleri de olmuştur. Osmanlı döneminde tarikat temelli bazı ayaklanmaların vuku bulması, Safevî-Osmanlı çatışmaları, tasavvuf ve tarikatların fert ve toplum üzerindeki müspet işlevini sürdürmesine engel olmamıştır.

Tanzimat'tan sonra Batılılaşma ve merkezîyetçileşmenin etkisiyle tekke ve zaviyeleri zapt u rabt altına alma maksadına matuf olarak 1868 tarihinde Meşihat-ı İslâmiye bünyesinde Meclis-i Meşâyih tesis edilmiş ve ilk Meclis-i Meşâyih başkanlığına Yeni-kapı Mevlevihanesi Postnişini Osman Selahaddin Efendi getirilmiştir.

Meclis vazifesini 1922 yılına kadar fiilen ve resmen ifâ eder. Bu döneme kadar altı safha geçiren müessesese, zaman zaman kanun ve nizamnamelerle değişikliklere uğratılır, özellikle 1911 tarihli kanunla kurumun işlev ve yetki alanları bir hayli kısıtlanmış,

CIHANDAN BİR KÖŞE

Bursevî'ye göre tekkeler

Tekye, zâviye dedikleridir. Yâni zevâyâ-yı cihandan bir köşedir ki, sâlik olan kimse, ona tekiyye ve i'timâd edüp kendi nefesine meşgul ola ve tenhalarda ictimâ ede, sırr-ı Hakk'ı bula. Zira, sâlike elbette bir tenha köşe lâzımdır tâ ki kesretin işgâlinde ferâğ hâsıl ola. Ol sebebden ki, mübtedî olan kimse henüz kesrette vahdet bulmamıştır ve havassı umûr-ı kesret ile dolmuştur. Pes tedricle efkâr ve hayâlâtı taklîl ve belki bilküllüye izâle etmek lâzımdır. Bu ise evvelen sedd-i havâssa menûttur. Zira, kuvvet-i hayâliyye ve müfekkireye munassab olan umûrun ekseri havâs yüzünden gelir. Pes havâssı seddetmek, kesretten vahdete ve kalıbdan kalbe ve zâhirden bâtına ve kışırdan lübbe ve hevâdan hüdâya duhule âlâmet ve vesîledir. Ve tarikât-nâmelerde halktan tahallî etmek ve nefy-i havâtîr kılmak ve günlerin emsâli şerâit-i tarikden ve âlâmât-ı süluktendir ve illâ feth hâsıl olmaz. Ve menzile vüsulle murâdını bulmaz.” (İsmail Hakkı Bursevî, Yazma Mecmuâ, 45b-46a, Sadrazam Küçük Said Paşa Yazmaları.)

meclis azalarının sayısı da üçe düşürülmüştür.

Cumhuriyet döneminde tekkeler zaviye ve hankâh/dergâhların kapatılması olayında Şeyh Said hadise bahane olarak gösterilmişse de, asıl neden, Batılılaşma-sekülerleşme sürecinin bu son safhasında ulus devlet kurmaya matuf tüm geleneksel, tarihten gelen, dinî/İslamî kurumların tasfiyesi operasyonuydu.

Devrim kanunları bir bütün olarak göz önüne alındığında yapılanlar, Batı'da 19. yüzyıl kaba pozitivismi Osmanlı bakıyesi olan Müslüman bünyesine coğrafyaya zorla ve militanca dayatılmasından başka bir şey değildi.

Türkiye'de devlet bir yandan Mevlânâ, Ahmed Yesevî, Hacı Bektâr, Yunus Emre ve Hacı Bayram yolundan söylem ve literatür oluştururken, diğer yandan adı geçen zatların yollarını tarikat ve dergâhlarını yasaklamasına yaman bir çelişkidir resmî ideolojisi açısından.

1925 yılında tekkeler ve zaviyeler hankâhlar ve dergâhlar kapatılarak bütün ülke insanlarının en önemli hayat damarlarından biri kesilmiş, sekülerleşme namına ağır bir medeniyet ve maneviyat katliamı gerçekleştirilmiştir.

İşte elinizdeki dosyada tekke ve zaviyelerin kapatılması süreci ve birçok tekke ve zaviye ile arsalarının Hey'et-i Vekîle (Bakanlar Kurulu) kararlarıyla satışına ilişkin önemli belgeleri okuyacaksınız.

Şimdi sizi her biri bir medeniyet havzası olan tekkelerin binalarının Cumhuriyet döneminde nasıl yok edilip satıldığına ilişkin bir demet çarpıcı belgeyle baş başa bırakıyoruz.

Gereğinin yapılması umuduyla. »

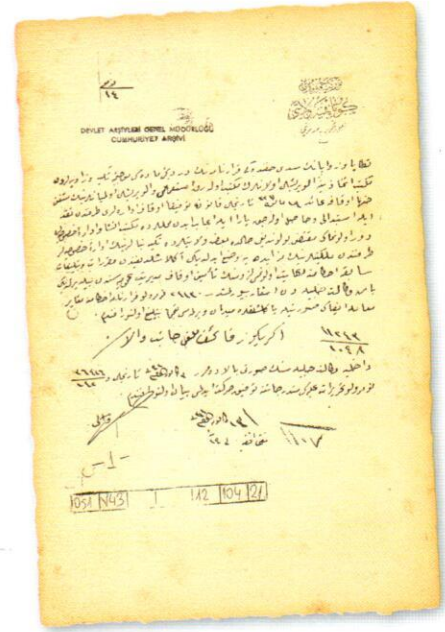

Müfid Yüksel
Gazeteci - yazar.

“ Tekkeler müzayedeye bile çıkarılmıştı

Türkiye Cumhuriyeti
Kütahya Vilâyeti
No:14

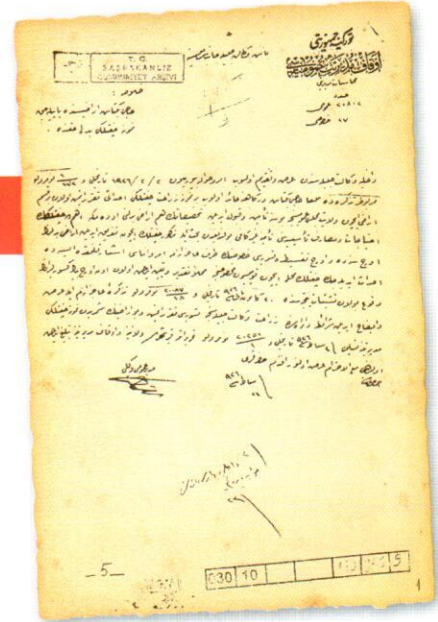
Tekâya ve zevâyânın seddi hakkındaki kararnâmenin dördüncü maddesi mucibince tekye ve zâviyelerden mektep ittihazına elverişli olanların mektep olarak isti'mali ve elverişli olmayanlarının... Evkâfa âit 19 Mayıs 1327 tarihli kanuna tevfiikan (uyarak) Evkâf idareleri tarafından nakid ile istibdâli (satılması) ve hâsil olacak para ile icâb eden mahallerde mektep inşâ ve İdâre-i Hususiyelere (Özel İdarelere) devr olunması muktazi bulunduğu (gerektiği) halde bâzı vilâyetlerde tekye binalarının İdare-i Hususiyeler tarafından mülkiyetlerinin müzâyedeye vaz'edildiği (konulduğu) anlaşıldığından mukarrerât ve tebligât-ı sâbika ahkâmına (hükümlerine) riâyet olunması lüzumunun te'mini Evkâf Müdiriyyet-i Umûmiyesinden (Vakıflar Genel Müdürlüğünden) bildirildiği Başvekâlet-i Celileden iş'âr (Başbakanlıktan işaret) buyurulmuştur. 24130 numaralı kararnâme ahkâmına mugayir (hükümlerine aykırı) muâmele ifâsı suretiyle yanlışlıklara meydan verilmemesi ta'mimen tebliğ olunur efendim.

Eğriğöz Kaymakamlığı Cânib-i Vâlâsına

11243/1048 Dâhiliye Vekâlet-i Celîlesinin sureti bâlâda (yukarıda) muharrer 3 Kânunuevvel 1341 tarihli 36416/142 numaralı tahrîrât-ı aliyesi mündericâtına tevfi-k-i hareket edilmesi beyan olunur efendim.

Vâli
13 Kânunuevvel 1341 (13 Aralık 1925)
(13 Aralık 1925)
Müfti Efendiye

“ Hacı Bektaş Dergâhı'nı çiftlik yaptılar

Türkiye Cumhuriyeti
Evkâf Müdiriyyet-i Umûmiyesi
Muhâsebât Müdiriyyeti
Aded / Umumi: 20802
Hususi: 27

Başvekâlet Celile-i Cenâb-ı Sâmisine

Hülâsa: Hacı Bektaş arazisinde yapılacak Numune Çiftliği bedeli hakkında.

Dâhiliye Vekâlet-i celîlesinden (İçişleri Bakanlığı'ndan) arz ve takdim olunup emr u havâle buyurulan 2/2/1926 tarihli ve 1/173 numaralı merbut (ekli) tezkirede mülgâ

Hacı Bektaş Dergâhı'na âit olup bir numûne ziraat çiftliği ihdâsı takarrur etmiş olan bir

kısım arâzi için Vilâyet Meclis-i Umûmisince te'min ve kabul edilmiş tahsisâtın hem arâzi bedelini ödemeğe, hem de çiftliğin ihtiyâcât ve masârif-i te'sisyesini te'mine gayr-i kâfi bulunduğundan bahsile mezkûr çiftlik için tefrik edilmiş

arâzi bedelinin üç senede ve üç taksitte tesviyesi hususunun taraf-ı âcizâneme emr u inbâsı iş'âr kılınmakta ise de ihdâs edilecek çiftliğin mahalli için komisyon-ı mahsusunca mahallen takdir ve tâyin edilmiş olan on üç bin küsur

liranın vukû bulan teşebbüsât neticesinde 30 Kânunusânî 1926 tarihli ve 20087/18 numaralı tezkire-i âcizânem

ile arz ve izâh edilen şerâit dâiresinde Ziraat Vekâlet-i Celîlesince tesviyesi takarrur etmiş ve bu arâzinin şimdiden

Numûne Çiftliği Müdiriyyeti'ne teslimi 4 Şubat 1926 tarihli 20251/1 numaralı tahrîrâtla (yazıyla) Kırşehir Vilâyetine ve

Evkâf Müdiriyyetine tebliğ edilmiş olduğu maa'l-ihtirâm (saygıyla) arz olunur efendim hazretleri.

Fi 21 Şubat 1926

Müdir-i Umûmî Vekili: Şâkir

1924
CUMHURİYET
KURUMU

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TEŞKİLATI BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 7/4163

Eki

İstanbul Eminönü-Süleymaniye Kalenderhane Mahallesi, Tekke ve Deruni Mehmet Efendi Sokakında bulunan 19 kapı, 665 ada, 1 parsel sayılı (341.50) metrekaare yüzölçümlü emaneten idare olunan Mülhak Deruni Mehmet Efendi Vakfından Tekke ve Mescidin, İstanbul Üniversitesi Zooloji Enstitüsü inşaat sahasında kaldığından adı geçen Üniversiteye satılması ve elde edilecek bedelinin mümkün mertebe gayeye aynı olan bir başka hayrata tahsisli; Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisinin Kararına da yanan Devlet Bakanlığının 14/3/1972 tarih ve Hs.Hs.12/32 sayılı yazısı üzerine, 2762 sayılı Kanunun 10 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunun 31/ 3 /1972 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan, Devlet Bakanı, Devlet Bakanı, Devlet Bakanı, Adalet Bakanı, Millî Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Ulaştırma Bakanı, Maliye Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Sosyalistik Bakanlar, Tıbbî Bakanlar, Sağlık ve Ziraat Bakanı, Güm. ve Ticaret Bakanı, Turizm Bakanı, İktisadi Bakanlar, Çilekçe Bakanlar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Enerji ve Kömür Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Sağlık ve Spor Bakanlığı

Dosya No:
68-140

“ Hayvan Enstitüsü'nün altında kalan tekke

Yıl 1972. Eminönü'nde bulunan Kalenderhane Mahallesi'nde 341 metrekaarelik Deruni Mehmet Efendi Vakfına ait tekke ve mescid Zooloji Enstitüsü'nün inşaatının altında kalmış. Yine de insaflı çıkmışlar. İşgal edilen ve üzerine inşaat yapılan vakıf arazisinin üniversiteye satılması ve elde edilecek bedelin "mümkün mertebe gayeye aynı olan bir başka hayrata tahsis" edilmesini kararlaştırmış Cevdet Sunay'ın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu. Tek Parti devrinde olsaydı bu da yapılmazdı, buna da şükür demek gerekiyor. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın imzasıyla.

“ Tarikat evradı da yasaklı

İstanbul'da basılmış olan "Terceme-i Adab-ı Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendiye-i Halidiye" adlı risale ile "Evradı Bahai Şerhi" adlı risalenin zararlı yazıları taşıdığı anlaşıldığından satışının yasak edilmesi...

Tarih: 23 Haziran 1938.
Cumhurbaşkanı K. Atatürk imzalı Bakanlar Kurulu Kararnamesi.

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR BAŞKANLIĞI

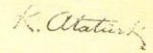
Kararname

Karar sayı:
2
8078

İstanbulda basılmış olan " Terceme-i Adab-ı Nakşibendiye-i Halidiye " adlı risale ile " Evradı Bahai Şerhi " adlı risalenin zararlı yazıları taşıdığı anlaşıldığından satışının yasak edilmesi ; Dahiliye Vekillığının 30/6/338 tarih ve 2269/33/M.U.M. sayılı teklifi üzerine Matbuat Kanununun muaddel 51 inci maddesine tevfi-kan İcra Vekilleri hey'etinin 23/6/338 tarihli toplantısında onanmış-
tır.

23/6/338

REİSİCÂMR

Bp. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.

Ha. V. Ma. V. M. V. Na. V.

İk. V. S. İ. M. V. G. İ. V. Z. V.

030 10 01 12 55 56 150

Tekke arsası alan var mı?

Cami ve mescit arsalarının satıldığına çok rastlamışsınızdır. Ancak medrese ve tekke arsalarının satışı, arkasından ağlayanı olmadığı için pek bilinmez. İşte Bakanlar Kurulu toplanmış; cami, mescit ve bu arada Zonguldak'ta Haydar Ağa Vakfı'na ait tekkenin arsasını satışa çıkarıyor. Tarih: 8 Ocak 1948. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzası var.

T.C. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Satılacak Hayrat Gayri Menkuller

İli	İlçesi	Vakfı	Cinsi
Zonguldak	Safranbolu	Haydar Ağa	Tekke arsası
Sorum	Osmanlıçık	Gazi Farahat	Mescit arsası
Kütahya	Merkez	Mehmul	Cami arsası
"	"	Durmuş Çelebi	Mescit arsası
"	"	Mahalle halkı	Cami arsası
"	"	Hacı Alipaşa	

031 18 01 195 82 4

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI

T.C. BAŞBAKANLIK MUAMELE İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ Kararlar Müdürlüğü

Karar sayı: 8811

KARAR

Vakfa ait olup ilişik cetvelde yazılı bulunan tekke, mescit ve cami arsalarının satılmaları hakkındaki Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisince yapılan teklifler 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 10 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 8/1/1948 tarihinde kabul olmuştur.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Devlet Bakanı Şeh. Yurdanır, Dışişleri Bakanı Celal Bayar, Adalet Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Milli Servisler Bakanı İsmail Hakkı Paşa, İçişleri Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Maliye Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Millî Eğitim Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Barış ve Temel Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Ekonomi Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Sa. ve So. Y. Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Çalışma Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Tarım Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Lütfiye Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Ticaret Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Sağlık Bakanı İsmail Hakkı Paşa

031 18 01 195 82 4

T.C. BAŞBAKANLIK KANUNLAR VE KARARLAR TEŞKİK Dairesi

KARARNAME

Sayı: 6/6243

Tasfiye halinde bulunan Üsküdar-Kısıklı Halk Tramvayları Şirketi tarafından depo olarak kullanılan mazbut (Selami Ali Efendi) vakfı heyretından Bağlarbaşı'daki tekke yerinin adı geçen Şirkete satılması ve elde edilecek paranın mümkün mertebe gayeye aynı olan diğer hayrat tahsisli; Devlet Bakanlığının 17/3/1966 tarihli ve Ha.İş.Ha.Ms. 12 sayılı yazısına ilişik Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisinin 9/3/1966 tarihli ve 58/47 sayılı Kararıyla yapılan teklifi üzerine, 2762 sayılı Kanunun 10 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 6/4/1966 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

S. Demirel

Devlet Bakanı Şeh. Yurdanır, Dışişleri Bakanı Celal Bayar, Adalet Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Milli Servisler Bakanı İsmail Hakkı Paşa, İçişleri Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Maliye Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Millî Eğitim Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Barış ve Temel Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Ekonomi Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Sa. ve So. Y. Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Çalışma Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Tarım Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Lütfiye Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Ticaret Bakanı İsmail Hakkı Paşa, Sağlık Bakanı İsmail Hakkı Paşa

031 18 01 194 24 49

Tekke yeri tramvay şirketine

Tasfiye halinde bulunan Üsküdar-Kısıklı Halk Tramvayları şirketi tarafından depo olarak kullanılan mazbut (Selami Ali Efendi) vakfı hayratından Bağlarbaşı'ndaki tekke yerinin adı geçen şirkete satılması...

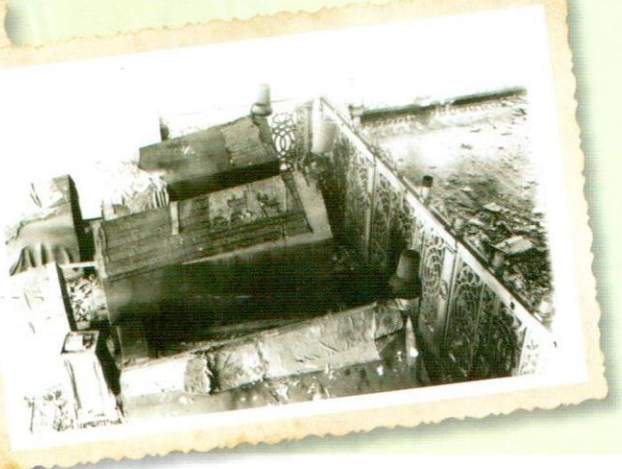
Tarih: 6 Nisan 1966
Cumhurbaşkanı C. Sunay ve Başbakan S. Demirel imzalı Bakanlar Kurulu Kararnamesi. □

BİR ZAMANLAR "ALLAH" SESLERİYLE İNLIYORLARDI YOK EDİLEN TEKKELER

BURAK ÇETİNTAŞ
burak_cetintas@hotmail.com

DUALAR DUVARISIZ KALDI

16. yüzyılın büyük mutasavvıflarından Ümmi Sinan Hazretleri'nin kurduğu ve kendi ismiyle anılagelen tekke, 1918'deki Sarıgözel Yangını'nda kullanılmayacak hale gelmiş, harap olmuştu. 1900 tarihli bir projede ihyası düşünülmüşse de, bilinmeyen bir sebepten dolayı vazgeçilmişti. Tekke arsası senelerce sahipsiz kaldı, 1990'ların başında ise Fatih Belediyesi tarafından yeşil saha olarak tescil edildi. İstanbulluların bugün "Oruç Baba" adıyla ziyaret ettikleri Mustafa Zekai Efendi ve hafeli olan şeyhler bu dergâhın postnişinleriydi.

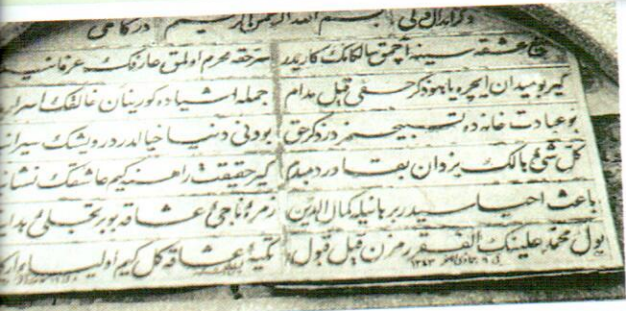

YANGINLARIN YAKAMADIĞI ATEŞ

Meşrutiyet anayasasının kaleme alındığı Yenikapı Mevlevihânesi İstanbul'un en eski Mevlevî dergâhlarından idi. II. Mahmud'un ve Sultan Mehmed Reşad'ın üzerine titredikleri tekke, geniş bir arazi üzerinde yükseliyordu ve ihtişamlı bir külliye olarak tasarlanmıştı. Ne var ki dergâh 1961'de alevlere teslim oldu ve küle döndü. İşin hazin yanı, Mevlevihâne yanmadan evvel çoktan harabe haline gelmişti. Semâhâne çökmüş, döşeme ve kaplama tahtaları çürümüş, sandukaların puşideleri eprilmiş, sikkelerini ise güveler kemirmişti. (Encümen Arşivi)

İMRAHOR CAMİİ İMDAT İSTİYOR

Yedikule'deki meşhur Studios Manastırı'ndan arda kalan Aya İoannes Prodemos Kilisesi 454 senesinde inşa edilmiş, İstanbul'un fethinden sonra II. Bayezid devri ricalinden İmrahor İlyas Bey tarafından camiye çevrilmişti. Tekkelerin kapatıldığı 1925 senesine dek ibadethane olmanın yanısıra asırlarca bir Halvetî tekkesi olarak da kullanılan yapı bugün harap halde. Bahçesinde yıllar içinde oluşan hazirenin en belirgin kabir taşları ise tekkede bir zamanlar posta geçmişi olan şeyhlere ait...

CADDEYE KURBAN VERİLEN TEKKE

Fatih'teki en önemli tekkelerden biri de geçmişi 15. yüzyıla uzanan Deniz Abdal Dergâhı idi. Millet Caddesi üzerinde, Şehremini civarındaki tekke 1956'da cadde genişletilirken istimlak edilmişti. Cümle kapısı üzerindeki tamir kitabesi (üstte) bugün Vakıf İnşaat Eserleri Müzesi'nin deposunda. Bahçesindeki mezarlar istimlak esnasında apar topar surdışındaki Merkezefendi Mezarlığı'na nakledilmiş. Deniz Abdal'a ait kabir ise bugün hâlâ Çapa Tıp Fakültesi'nin bahçesinde, gür bir defne ağacının gölgesinde duruyor. (Encümen Arşivi)

Görseller Burak Çetintaş arşivine aittir.

TEKKELERİN 'SIRLANMASI'NA BİR ŞEYH NASIL BAKTI?

Mehmed Şemseddin Efendi gibi dinî ve tasavvufî hayatın tam merkezinde bulunmuş, medrese tahsili almış, tekkede yetişmiş ve senelerce oranın coşkunu havasını teneffüs etmiş, sesli zikir meclislerinin ihtişamını yaşamış bir insan bu müesseselerden bir anda vazgeçebilir miydi?

» **Tekkelerin yaprak dökümü**
Bursa Mısri Dergâhı'nın son şeyhî olan Şemseddin Efendi, bulunduğu muhitte hem tasavvufî hayatın önde gelen simalarındandı, hem de modernleşme sancılarını derinden yaşayan bir isimdi.

19

25'te tekke şeyhi olan bir Osmanlı aydını medreselerin kapanması ve halifelüğün kaldırılmasından sonra

başında bulunduğu kurumun kapısına kilit vuran iradeye nasıl bakmıştır? Muhalefet ortaya koymuş, koyabilmiş midir? Koyduysa hangi üslubu tercih etmiştir? Tekkelerin ıslahıyla ilgili 1925 öncesi ve sonrasında kaleme aldıkları farklı mıdır? Son olarak görüşlerindeki farklılıklar, başkalaşımın sun'î midir, tabii midir; takiye midir, strateji midir? Şahitliğine başvuracağımız kişi Mehmed Şemseddin Efendi, konuşturacağımız eserleri ise yazma halinde kütüphanemizde duruyor.

1867'de Bursa'da doğan, babasının memuriyetleri sebebiyle Aydın, İzmir ve Mihaliç'te bulunan, 1879'da Mihaliç Rüşdiyesi'nden birincilikle mezun olan Mehmed Şemseddin'in ilk hocası İsmail Nazif Efendi'dir (ö. 1888).

Babasının vefatından sonra Atinalı Ali Rıza Efendi Dergâhi şeyhi Mustafa Lütfullah Efendi'nin (ö. 1903) yanında seyr u sülûkunu tamamlayarak 1892'de Mısri Dergâhına postnişin olmuştur. Tekkelerin kapatıldığı 1925'e kadar Mısri Dergâhının şeyhliğini yürüten Şemseddin Efendi, bu tarihten sonra imam-hatiplik yapmış, özellikle Bursa ile ilgili araştırma ve incelemelerine devam etmiş ve 9 Teşrinievvel (Ekim) 1936'da tedavi için bulunduğu İstanbul'da vefat ederek Merkez Efendi Mezarlığına defnedilmiştir.

İrili ufaklı 50'den fazla kitaba imza atan Şemseddin Efendi'nin en mühim eseri Bursa tekkelerini ele aldığı *Yâdigâr-ı Şemsî*'dir. *Dildâr-ı Şemsî* isimli hatıraları da neşredilmiştir.

Cumhuriyet ilan edildiğinde Büyük Millet Meclisi'nde tasavvufi hayat, tekkeler ve zaviyelerin aley-

hine bir tavır bulunmuyordu. Hatta 1924'te Şer'îye ve Evkaf Vekaleti lağvedilip yerine Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğunda cami ve mescidlerle birlikte tekke ve zaviyelerin yönetimi de bu kuruluşa devredilmişti.

Nitekim Şemseddin Efendi 1923 tarihli şiirlerinde insanları Allah'a, Rasulullah'a (sav) ve dergâha davete devam etmekteydi. Mesela:

Zuhur-ı Hak'dan iken beyim, niçin
Allah'a gelmezsin
Bütün ihšana muhtaçken Rasulüallah'a
gelmezsin
Saray-ı din bab-ı ilm fahr-i alem
olmuşdur
Cemi ârifânın mercii ol şâha gelmezsin
Melâik müctemi' olmuş, zikir
meclisleri dolmuş
Seni Hak zâkir olmuşken niçin
Dergâha gelmezsin...

Şeyhülislamlığa bağlı olarak kurulan Meclis-i Meşâyih teşkilatının taşradaki uzantısı, Encümen-i Meşâyih adıyla müftünün başkanlığında iki tekke şeyhinden oluşuyordu. Yazarmız bunun aksayan yönlerini dikkate alarak yeni bir teklif getirmektedir. Daha dikkat çekici tespiti ise 1924'te medreselerin kapanmasıyla açıkta kalan müderrislerin bir "yolunu bularak" tekkelere şeyh olarak atanmalarını temin için gösterdikleri gayretlerdir.

Yıllarca şeyhlik yapmış olan M. Şemseddin Mısri, tekkelerin kapanmasından kısa bir süre önce kaleme aldığı bir makalede tekke hayatı ile ilgili sıkıntıları dile getirmekte ve çözüm yolları göstermektedir. Mısri'nin makalesinde ele alınan meseleler bize hem problemleri, hem de çözüm yollarını göstermektedir:

Tasavvufun hedefi gönül terbiyesi, ahlak eğitimidir. Bu eğitimi verecek olan zatların uzun zaman bir mürşid-i kamilin yanında yetişmesi gerekir. Bunun bazı kitaplardaki bilgileri ezberlemek yetmez.

Arapça bilmek güzel bir meziyet ise de tek başına yeterli değildir. Hal ehli olmak gerekir. Bugünlerde medreseleri kapanan bazı müderrislerin dolambaçlı yollarla tekke şeyhliğine atanması ile ilgili gayretleri büyük bir tehlike arz etmektedir.

Vakfedenin şartlarına aykırı olan bu ve benzeri girişimler tasavvufi hayat için bir yıkım olacağı ve 'usul-i tarikatın ilgası sebebiyet vereceği şüphesizdir.' Vakıfları daha zengindir diye tekkesini değiştiren insanlarla bu hayat nasıl ihya edilebilir?

Bunun için Encümen-i Meşâyih takviye edilmeli, il müftüsünün başkanlığında her yönüyle kamil beş şeyh efendinin huzurunda ciddi bir imtihan yapılmalı, insanların gönül dünyalarına yön verebilecek mürşidlerin seçilerek atanması yapılmalıdır. Bu mühim görevi para-pul, makam-mansıp için alet eden sahtekarların önüne geçilmelidir.

1925'in son günlerinde tekke ve zaviyelerin kapatılması ve tasavvufi hayatın yasaklanması şüphesiz bütün toplumu etkilemişti. Ancak 677 sayılı kanun tekke şeyhi durumundaki kişileri daha derinden yaralamıştı. Asırlardan beri bir geleneğin merkezinde bulunan bu insanların bir anda itibarları sifra düşmekle kalmamış, ilgi alanları da yasaklanmıştı. Bu psikolojiyi yaşayan dervişlerden biri de Şemseddin Mısri idi.

Kanunun çıkışından kısa bir müddet sonra yazdığı şiirde artık zikrinin ve fikrinin maddî değil, manevî olarak devam ettiğini söyleyecektir:

Men olundu gerçi âyin ile erkânım
benim
Manevidir zikr u fikrim şimdi
devrânım benim
Cehr u ahfa hep müsavi ind-i Hakk'da
şüphe yok
Alem-i sırr u hakikat oldu yezdânım
benim
Mebde-i sırr-ı meadî halka bildirmek
idi >>

Maksadım seyr u sülukdan halka
burhanım benim
Var edip kendi sıfatı üzre Hâlîk
âdemi
Etti mir'at zatına insanı Rahman'ım
benim
Sözlerim ilm-i ledündür fehm eder
ehl-i kemal
Söyleyen ancak dilimden Mısırî
sultanım benim
Hakk'dan ilham olduğunu anlar
kıraat eyleyen
Talib-i irşada kâfi oldu divanım
benim
Feyz-i Ahmed sırr-ı Haydar erdi
Mısırî'den Şemsî
Bahis-i feyz u fütûhum nur-ı irfanım
benim
4 Şaban 1344 (1926)

Dinî-tasavvufî hayatla ilgili dikkat çekici bir manzumesi de 9 Mart 1926 tarihini taşır. Bazı beyitleri şöyledir:

Din-i Hakk'ı koydular ışkâl ışkâl
üstüne
Ettiler İslamları iğfal iğfal üstüne
Ayet-i Kur'ân'ı tefsir eyleyüb re'ye göre
Fıkha da doldurdular ekvâl ekvâl
üstüne
...
Gördiler amme teveccüh eylemiş
dervişlere
Doldular taklid edip cühhâl cühhâl
üstüne
Bazılar tebdil edip şeklen giyip delk
u aba
Bu sebeple cem olup battâl battâl
üstüne
Kimisi etmiş tasavvuf ehline buğz u
hased
Vasıl olmaklık için âmâl âmâl üstüne
Bahusus ehl-i tarikim diye dava
eyliyen
Hodbinliğiyle koyup dellâl dellâl
üstüne.

Geçiş döneminin aydını

Kültür devrimine maruz kalan aydınlarda “ikili” bir yapı ortaya çıkmaktadır. “Eski”yi iyi tanıdıkları için ondan bir anda vazgeçmemekte, “yeni”yi arzu etmekle birlikte ona bir anda ısınamamaktadırlar. Bu durum fikrî çelişki ve bocalamalara sebep olmakta, eski ile yeni arasında kurulması gereken “köprü”ler yeterli sağlamlıkta inşa edilememektedir.

Elimizde bu yazılardan birkaç ay önce kaleme aldığı bir şiiri de var. Bize göre “derinden derine” akıp giden Mısırî şeyhi, bu mısralarda tekrarlanan “hayfa”lardadır. Veliler gülistanının bülbülü olan Mısırî susmanın, susturulmanın derin hüznünü terennüm etmekte, eski günlerini hasretle yâd etmekte, gözyaşı akıtarak inlemektedir:

Andelib-i gülistan-ı evliya idim fakat
Sarsar-ı kahr ile devran tarûmâr etti
hayfâ
Meclis-i zikr-i Hüda'da bülbül idim
sad dirîğ
Sedd edildi tekye beni zar u zar etti
hayfâ
Na't-ı Hakk medh-i piri okuturdu
daima
Zevk-i mânâdan beni mahrum-ı kâr
etti hayfâ
Hep senâ-yı ehl-i beyt ile olurum
demgûzâr
Lâl u ebkem kıldı mebhût-ı hezâr etti
hayfâ
Her celâlin bir cemâli Şemsî-i Mısırî
olur
Ah felek mahkûm-ı hük-m-i ihtiyâr
etti hayfâ
10 Safer 1345 (1926)

“Bir Müsamere-i Hayaliye-i Aşıkâne” adlı eserindeyse tekkelerin sırlanmasından sonra şeyh ve ailelerin düştüğü sıkıntıları manzum olarak piri Niyazî-i Mısırî'ye arz eder. Divan'ında konu ile ilgili başka şiirleri de vardır. Resulullah Efendimiz'den (sas) medet istediği şu mısralar da 1926 tarihini taşıyor:

Zikr-i cehriden bizi men ettiler olduk
hazîn
Gözlerimiz oldu giryan ya Resulallah
meded
Tekkemiz mesdûd manen maddeten
oldu harab
Terk olundu zikr-i Yezdân ya
Resulallah meded.

Yorum farkı

Mehmed Şemseddin Efendi'nin yazdıkları belli bir kanaat veriyor. Ancak 1925'te tekke şeyhi olan herkesi bu şablonun içinde hapsetmek haksızlık olur. Onun gibi eli kalem tutan pek çok derviş bu “zaruri” değişimi yaşamış ve farklı tepkiler vermişlerdir.

Günün atmosferi müsait olsa ve hatıratlarını rahat bir zeminde yazabilselerdi muhakkak ki elimize çok renkli malzemeler geçecekti. Ne yazık ki bundan mahrumuz.

Yine de 1925'te tekke şeyhi olan zevatın tavırlarından birkaç “tip” tespit etmek mümkün: Özellikle II. Meşrutiyet basınına takip edenler, din, eğitim ve toplumla ilgili inkılap isteyen “Tanzimat aydınları”nı tanıyan arifler için bu karar sürpriz olmamıştır.

“Zuhurâta tabiyiz”, “Her şey O'nun iradesinin eseridir” diyen teslimiyetçi dervişler de üzülmeye değer bir şeyin olmadığını söylemişlerdir. Bir kısmı günün şartlarını dikkate alarak tasavvufî kültürü farklı üsluplarla dostlarına aktarmaya devam etmiş, gönül meşalesinin elden ele, dilden dile aktarılmasını temin etmiştir.

Bu müdahaleye üzülenler dinî-tasavvufî hayatın çöküşüyle toplumun da çökeceği endişesini taşımış-

lardır. Tekkeleri kapatan kanundan şikayetçi olanların bir kısmı, gelir kaynaklarının yok olmasıyla geçim derdi telaşına düşenlerdir.

Bir grup sufi de “Kahrın da hoş, lütfun da hoş” diyerek tekke ve türbeye hiç “takılma”dan gönül dünyasının derinliklerinde seyr u temâşâyâ devam etmiş, tebessüm gözlüğüyle olaylara bakmış ve ortada “huzur”unu bozabilecek bir mesele görmemiştir. Olaya “Hikmet-i hükümet” gözlüğüyle bakanlar sa susmayı tercih etmişlerdir. Takrîr-i Sükûn Kanunu ve İstiklal Mahkemele-ri’yle çalkalanan bir ortamda bir grup derviş de korkusundan susmuştur.

Mehmed Şemseddin Efendi gibi dinî ve tasavvufî hayatın merkezinde bulunmuş, medrese tahsili almış, tekke- de yetişmiş ve senelerce oranın coşkun havasını teneffüs etmiş, sesli zikir meclislerinin ihtişamını yaşamış bir insan bu müesseselerden bir anda vazgeçebilir miydi? Hem hızla dönen bir “çark”ı aynı anda durdurmak ve dondurmak mümkün müdür? 1925’ten sonra herhangi bir kimse olarak tekkede yaşamaya devam eden Şemseddin Efendi hatıralarla dolu eski günlerini kimbilir nasıl yâd ediyordu?

Bu maddî ve manevî kırılmanın ipuçlarını Şeyh Efendi’nin şiirlerinden takip etmek çok önemlidir. Nitekim yine 1926 tarihli şiirlerinden birinde bunu açıkça ortaya koyar:

Tekyeler sed, türbeler bend hep
soyuldu câbecâ
Evliyalar oldu pinhan ya Resulallah
meded.

Tekkeler ve türbeler kapatılmış, yer yer soyulmuştur. Evliyalar ise gizlenmiştir. Geriye Resulullah Efendimiz’den medet istemekten başka çare kalmamıştır. ■

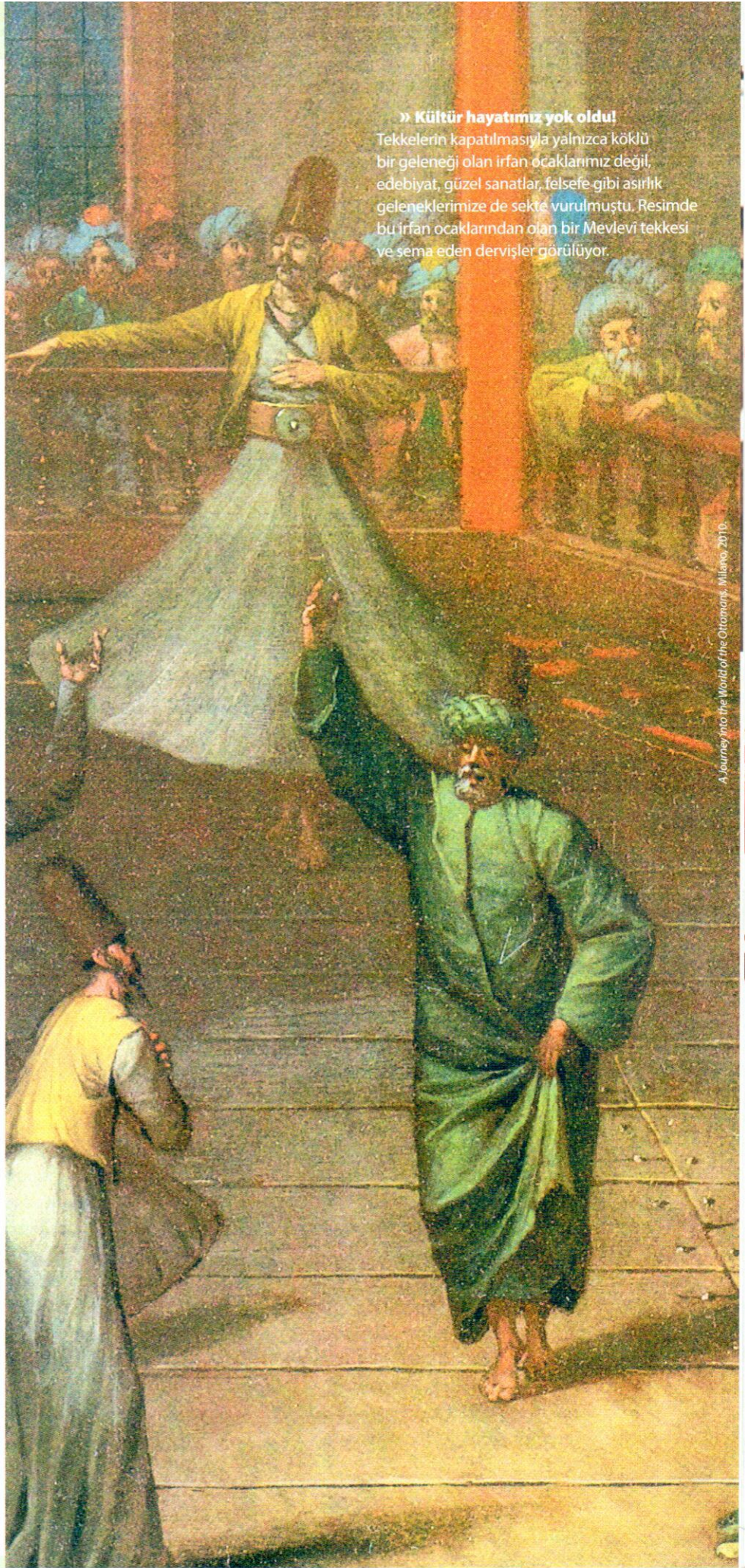

Mustafa Kara

Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

» Kültür hayatımız yok oldu!

Tekkelerin kapatılmasıyla yalnızca köklü bir geleneği olan irfan ocaklarımız değil, edebiyat, güzel sanatlar, felsefe gibi asırlık geleneklerimize de sekte vurulmuştu. Resimde bu irfan ocaklarından olan bir Mevlevî tekkesi ve sema eden dervişler görülüyor.

A Journey into the World of the Ottomans, Milano, 2019.

PROF. DR. MAHMUD EROL KILIÇ:
TEKKELERİ KAPATMAK
ASLINDA YENİ REJİMİN
AMACINA DA TERSTİ

tekkelerin yeniden açılması yeniden gündemde. Biz de Osmanlı'da tasavvuf ve tarikatlerin sırlı dünyasını ko-

nuşabileceğimiz ehil insanlardan, İbn Arabî uzmanı, İslam Konferansına Üye Ülkeler Birliği Genel Sekreteri Prof. Dr. Mahmud Erol Kılıç ile buluşup tasavvufun Osmanlı'daki rolünden padişah-şeyh ilişkisine, İbn Arabî geleneğinden tekkelerin kapatılmasına kadar pek çok ilginç noktayı sizin için konuştuk.

Tasavvufun tarihte oynadığı rol neydi size göre?

Orta zamanlardan modern zamanlara gelinceye kadar Doğuda ve Batıda bütün toplumsal yapıların, imparatorlukların her zaman patronaj anlamında manevî referanslı aziz bildikleri kişileri olmuştur. Mesela Hristiyan geleneğinde her şehrin bir "Patron Azizi" vardır. Koruyucu Aziz de denilir bunlara. Mesela Dubrovnik'e giderseniz Saint Vlah'ı görürsünüz her yerde. Şehrin girişinde, şehir kapısının üzerinde aslen Sivaslı olan Aziz Vlah'ın heykeli vardır. Ziyaretçiler ona selam vermek suretiyle şehre girerler.

Peki bizim geleneğimizde nasıl ortaya çıkıyor?

Bu sembolizmden yola çıkarak kendi geleneğimizde de heykelleştirilmiş olmasalar da emirlerin, sultanların rehber kişilerinin bulunduğunu görürüz. An'anevî olarak bunların şöyle bir anlayışları vardı:

"Evet, ben bir yöneticiyim, Sultanım ama aslında sultanlık ilmindir, irfanındır, bilginindir. Biz o âlimlerin hizmetkâriyiz. Onların mevkii

bizim üzerimizde. Onlar bizi irşad ederler. Bize murakıblık ederler. Her şeyimize karışmazlar ama hem nefesleriyle, hem de himmetleriyle ve yeri geldiğinde görüşleriyle bize yardımcı olurlar. Siyaset erbabıyım demek icra ehliyim demektir. Evet, böyle bir görev yapıyorum ama *supervisor* manasında bir müşrif'e her zaman ihtiyacımız vardır. Bu müşrif ki, ilmiyle, irfanıyla, basiretiyle, tecrübesiyle bize yol gösterecek kimse-lerdir."

Bunun pek çok örneği var değil mi tarihimizde?

Elbette. Bir Nizamülmülk - Sultan Melikşah irtibatında, bir Şeyh Edebalı - Osman Bey irtibatında ve yüzlerce diğer başkalarında böylesi örneklerimiz bulunmaktadır. Selçuklu Sultanları Abbasi Hilafetine bağlı oldukları için mesela Sadreddin Konevî'nin babası ulemadan ve urefadan Mecdüddin İshak elçi olarak Bağdat'a gönderilmiştir. Onu oraya gönderen Sultan aynı şekilde Muhyiddin-i Arabî adındaki büyük bilgenin Mekke'de ikamet ettiğini duyduğunda kendisini Anadolu'ya davet eden kimsedir. Bu davet üzerine Anadolu'ya gelen İbn Arabî ilk olarak Malatya'da Sultan'ın çocuklarının öğretmenliğini yapmaya başlar. Büyüdükten sonra bu şehzade Konya'da tahta geçtiğinde ise hocası İbn Arabî'ye olan bağlılığı icabı kendisini yanına davet eder. İbn Arabî de her zaman onun yakınında bulunmasa da adeta uzaktan kontrol hizmetini sürdürürdü.

Sultanların işlerine müdahil olurlar mıydı?

Bu bilge insanlar bir yanlış gördükleri takdirde ikazlarını yap-

maktan çekinmezlerdi. Mesela İbn Arabî'nin Sivas'tan, Malatya'dan Konya'daki Sultan'a yazdığı mektuplar mevcut. Mesela Sultan'ın annesi aslen Konya Hristiyanlarından olduğu için dayısı üzerinden bazı Hristiyanlar saraya sızarak ihtiyaçlarından fazla bazı tavizler koparmaya başlamışlardı. İbn Arabî bu durumu görünce "Ölçüyü kaçırıyorsunuz, senden haksız taviz koparıyorlar. Bu konuda seni uyarırım, dikkatli ol" diye mektup yazıyor.

Binanaleyh Osmanlı Devleti'nin kurucuları da yanlarında Şeyh Edebalı gibi, Geyikli Baba gibi isimler bulundurarak varlığını (*raison d'être*) manevî temellere dayandırmışlardır. Bazı oryantalistler, özellikle İrene Mélikoff gibi antropoloji ekolüne bağlı olanlar "Bunlar hetere-doks meczuplardı" gibisinden sözler sarfettiler (belki de kendi ailevî kökleri öyle olduğundan olabilir) ve bazı Türk ilim adamlarını etkiledilerse de doğrudan belgelere dayalı araştırmalarda hakikatin hiç de öyle olmadığı görülmektedir. Mesela Geyikli Baba'nın beş vakit namazında, hacca gitmiş bir kişi olduğu ortaya çıktı. Peki nasıl oluyor da bu kişi oryantalistlerin çalışmalarında elinde şarap şişesiyle karşımıza çıkıyor? Burada kasıtlı bir şey var. Bu ekolün bizdeki temsilcilerinde üstü örtülü bir selefilğin, total tasavvuf karşıtlığının gözleri perdelemesi gerçeği var.

Kişi tarihe de kendi meşrebi doğrultusunda bakıyor yani...

Bu aslında bir tür tarihi kendine göre ayarlamak demek. Gerçek vakia orada nasıldı? Bu ciddi bir sorun. Şeyh Edebalı'nın Şam'da eğitim gördüğüne, o esnada İbn Arabî ve >>

Sadreddin Konevî ile karşılaştığına dair bazı (henüz tam belgeleyemsek de) karineler var. Osmanlı'nın ilk kurucularının her zaman ariflere yönelik bir medyuniyet (borçluluk) içerisinde olduklarını görüyoruz. Devletin resmî ilk şeyhülislamı (daha şeyhülislamlık müessesesi kurulmamıştı ama), ilk müftüsü, ilk rektörü de denilebilir. İznik medreselerinin başına tayin edilen Dâvûd-ı Kayserî sıradan bir medrese âlimi değildir. İbn Arabî'nin varisi Sadreddin Konevî'nin talebesinin talebesidir. *Fusus'ul-Hikem* şerhi yapan, medresede *Fusus* dersleri veren biridir.

Daha sonraki çizgiye geldiğimiz zaman yine bakıyoruz ki, devletin hukuk müessesesinin başına Molla Hamza Fenarî getirilmiş. Türkiye'de-

kiler Hamza Fenarî'yi *Feraiz* kitabıyla, sadece bir fıkıhçı olarak tanır. Oysa Fenarî'nin aynı zamanda Sadreddin Konevî'nin metafizik kitaplarından *Miftah'ül-Gayb* üzerine *Misbah'ul-Üns* isimli muhteşem bir şerhi olduğunu bilmezler.

Kısacası biz şu anki meşrebimize tarihteki âlimleri de uydurmaya kalkıyoruz. Yani Molla Fenarî'nin Zeyniyye tarikatı mensubu ve İbn Arabî mektebinin bir izleyicisi olduğu noktasının üstünü bugünkü ilahiyatçılar kapatırlar.

İbn Arabî hayranı III. Murad

Osmanlı âlim ve şairlerinin eserlerinde de Şeyh-i Ekber Muh-yiddin İbn Arabî'ye atıflar ve medhiyeler var mıdır?

Evet. Hem de çok yoğun olarak... Mesela III. Murad tarihçi ve edebiyatçı Nev'î Efendi'ye İbn Arabî'nin *Fusus'ul-Hikem* adlı eserini tercüme etmesini söylüyor. Tercüme bittikten sonra da kitabın adını bizzat Sultan koyuyor: *Keşfü'l-Hicab An Vechi'l-Kitab*, yani "Kitabın Yüzünden Peçenin Kaldırılması". Son derece hermenötik bir isimlendirme bence.

SULTANIN MÜRİDLİĞİ NASIL OLURDU?

Saltanat bir kuru kavga imiş!

Şeyh Akşemseddin, Bayrami geleneğinden gelen kamil bir zat. Bize bırakmış olduğu küçük risalelerinde simya ilmine, noktanın sırrına dair bazı açıklamalarını okuyoruz. Bu eserlerde Vahdet-i Vucud neşvesinde, paralelinde biri olduğu bellidir.

Rene Guenon'un tabiriyle "Sultan insiyasyonu" denilen bir şey vardır. Buna Seyr ü Süluk-ı Hakani de denilir.

Bizim geleneğimizde sultanların seyr u süluku dervişlerinkine benzemez. Onların bir saat halkın işleriyle meşgul olmaları bir dervişin 40 gün çile çekmesine denktir denilir; çünkü halka hizmet, Hakk'a hizmettir.

Binaenaleyh siyaset erbabı ile şeyhler arasındaki ilişki sıradan bir mürid-mürşid ilişkisi gibi değerlendirmemeli. Mürşid onları özel himayesine, özel duasına, özel koruma alanına alır. Himmetleri her zaman arkalarında.

Fakat günlük olarak sultan-dan çok ağır vazife istenmez. Mesela Nakşiliğin birinci dersi 5 bin Kelime-i Tevhid'le başlar. İkinci ders 10 bindir; buna rabita, murakabe gibi vazifeleri kattığın zaman dervişin günlük en az 2,5-3 saatini ayırması gerekir. Mevlevilerde de çile var, Erbain var, vs.

Şimdi bir devlet büyüğünü böyle bir eğitim mecburiyetine sokarsanız devlet ne hale gelecektir? Nitekim Akşemseddin kendisine intisap etmek isteyen Fatih'i bunun için uyarır. Senin buradan ayrılmaman ge-

rekir, ben himmetimi sana sürdürceğim, der.

Sultanın da manevi bir vazifesi var tabii ama basit, 10-15 dakasını alacak kadar. Genellikle rabita esaslıdır; yani en ufak bir kararda dahi gözünü kapat, irtibatı kur, yani bir zincir içerisinde olduğunu göster...

Fakat bazen sultanların bu hayatı tattıklarında dervişliğe özindikleri olur, özellikle de yaşları ilerleyince...

"Padişahlık bir kuru kavga imiş".

Saraylarda yaşamının sonu yok. Entriya var, siyaset, dünya hayatı bir türlü bitmiyor. Kimseyi de mutlu edemiyorsun. Birine hizmet ediyorsun, öbürü hakkında neler söylüyor! En güzel şey, maneviyat alemiymiş. Rabbimle baş başa kalmak

istiyorum, demeleri bunun için.

Fatih'te de benzer durumlar olmuş. İç dünyası, maneviyatı o kadar çoşuyor ki, "Ben derviş olacağım" diyor, fakat şeyhi destur vermiyor. Çünkü devletin bekası çok daha önemli.

Bunun için Akşemseddin Fatih'e diyor ki: "Vazifene devam et yalnız, ben sana tekke-deki, halvetteki, zikirdeki zevki saraydayken de tattıracağım".

Anlaşma yapıyorlar. Fatih, "Sultan Mehmed" olarak yoluna devam ediyor. Akşemseddin ise ayrılıp Göynük'e yerleşiyor. Ama irtibatları kopmuyor.

Biz de III. Murad'ı tanımıyoruz, oysa üç dilde Divan yazmış bir padişahdır.

Evet, Murâdî mahlasıyla yazdığı şiirlerini incelediğinizde muhteşem bir tasavvuf büyüğü ile karşı karşıya kaldığınızı hissederseniz. O kadar ki, şiirlerinin son mısrasındaki Murâdî kaydını silin. İster Niyazî deyin, isterseniz Hüdaî... Hiç fark edilmez. O derece derinlikli tasavvufî şiirleri olan bir Sultan... Ayrıca dönemin muhtelif şeyhleri III. Murad'ın Divan'ındaki bazı şiirlere şerhler yazıyor. Bu gerçekten çok mühim bir entelektüel hadisedir.

"Osmanlı'nın özü tasavvufu. Tasavvufu çıkartırsak Osmanlı'nın ayakta kalma şansı kalmazdı" diyorsunuz. Bunu biraz açabilir misiniz?

Elbette. Şimdi bu rastgele ortaya atılmış, tarafgirlik sonucu söylenmiş bir iddia mıdır, yoksa hakikati var mıdır? Bir kere en üst devlet ricali sultandır. Orhan Gazi, Osman Gazi gibi kuruluş dönemi sultanların itibatlarını biliyoruz. Şeyh Edebalî'nin İbn Arabî'nin takipçisi olma durumu var. Osmanlı şairlerine geldiğimiz zamansa bunu tekke şairleriyle sınırlamayalım; divan şairlerine, halk şairlerine baktığımız zaman hepsinin kitaplarında Mevlana'ya, Yunus'a, İbn Arabî'ye atıflar bulunduğu görürüz.

Sufi Şeyhülislamlar

Sufî ve Şiir adlı kitabınızda 320 Osmanlı âliminin aynı zamanda mutasavvıf olduğunu söylüyorsunuz. Bu çok büyük bir rakam...

İstatistikî olarak %90'lara varıyor. Daha Osmanlı tekke mensuplarını saymadım. Tekke mensupları zaten tasavvuf erbabı. Onun haricinde ilmiye, seyfiye, kalemiye mensuplarından örneklerimiz var. Bu iddiayı test etmenin bir diğer yolu da IRCI-

CA'dan çıkmış olan çok güzel bir çalışmalar dizisi. Osmanlı matematik literatürü, Osmanlı fizik literatürü, Osmanlı coğrafya literatürü, Osmanlı kimya literatürü ile ahir on küsur cilt. Bunların hepsinin arkasında indeksler var. Bu indekslerden sırf künyeleri okuyalım. Botanikçi bir Nakşibendi, fizik kitabı yazmış bir Halveti, kimya ile uğraşan bir Ramazani vs. görürüz, yani her biri bir tekke mensubu kimseler. Şimdi İtri bestekâr olarak muhteşem bir deha ama onun Mevlevî geleneği içerisinden yetişmiş biri olduğunu, Hz. Mevlana'nın natını bestelediğini bir kenara atarsan bu senin profanlaştırma gayretidir. Bütünü içerisinde baktığın zaman o bir dervıştır.

Devletin hukuk müessesesine gelelim, şeyhülislamı inceleyelim: Şeyhülislamın %80'i tarikat mensubudur, hem de ne tarikat mensubu? Hani biz hep şunu biliriz: Hukuk müessesesi Nakşilikle daha çok örtüşür, değil mi? Nakşilik daha müteşerri duran bir tarikat olduğu için olsa gerek müderrisler daha çok Nakşidir. Ama Melami Şeyhülislam olur mu? Paşmakcızade Ali Efendi, hem de Hamzavi Melami'lerden. Bilirsiniz Hamzavilerin piri idam edildi. Sebebi ise zındıklık. O tarikatta mensup Paşmakcızade ise şeyhülislam oluyor. Demek ki Osmanlı'daki anlayış günümüzdekiler gibi çok öyle parçalayıcı mahiyette değil.

» Bir Rifâî dervişi

Dervişler, Osmanlı tasavvufî hayatının en renkli simalarındadı. Bu renkli dünyada her tarikat mensubu kendine has kıyafeti giyerdi.

Tâ ki bir noktaya gelinceye kadar...

Osmanlı Bektaşî ve Alevî düşmanı değil. Bunlar son uç örnekler. Aksi halde yeniçerilik kaç asır boyunca Hacı Bektaş Ocağı olarak devam etmezdi. Kuruluşundan karşı çı- »

» Hayatın her alanında...

Osmanlı'da tarikat mensupları bir arada, büyük bir hoşgörü içinde yaşıyorlardı. Kendileriyle gündelik hayatın her alanında karşılaşmak mümkündü. Üstteki minyatürde III. Murad'ın düzenlediği sünnet şenliğinde Hz. Eyyüb el-Ensari sufilerinin At Meydanı'na gelişleri tasvir edilmiş.

karlardı. Ama bir yerden sonra bir başı bozukluk ocağı haline gelmeye başlıyor. Orada artık kutsal kılıç kınından çıkıyor. Bu böyledir, her dev-

letin prensipleri vardır. Her devletin kırmızı çizgileri vardır. Her devletin "Ergenekon"u vardır. Dolayısıyla ben Osmanlı'nın hürriyetinin günümüzden çok daha ileri olduğu kanaatindeyim. Fakat tabii ki her şey bir yere kadar. Bana mutlak hürriyet veren modern bir devlet gösterebilir misiniz? Hepsinin bir sınırı var, hepsinin bir hazım gücü var. Kapsayıcı olanlar var, dar zihniyetli olanlar var. Binaenaleyh Osmanlı'nın İslamı sünni bir İslam; tamam ama Sünnilik deyince Arabistan'da anlaşılan Sünnilik gibi olmadığını, tamamen irfanla mezc olmuş bir İslam olduğunu bilmemiz lazım.

Ben şahsen hem İbn Arabî'nin,

hem Gazali'nin hülyasının Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'de tecessüm ettiği kanaatindeyim. Bu belki benim biraz platonik ve ezoterik bir yorumumdur.

II. Mahmud Halidi şeyhlerini de sürdürdü

Osmanlı'da başlangıçta farklı tarikatlar var ama sonradan etkileri azalıyor ve Nakşilik daha baskın hale geliyor. Peki bunu nasıl anlamamız lazım?

Tarikatlar bir düşüncenin mücessem hale gelmiş ekolleridir. Bu ekollerin aslında tarikat tarikat değil, şeyh şeyh incelenmesi gerekir. Yani bir kâmil zat vardır ortada, bu adam

Bektaşidir, hiçbir problem yoktur. Eyüp Karyağdı Baba Bektaşî Tekkesi'nin şeyhi, Eyüp Sultan Camii'nin imamıdır.

Şunu da pek çok kimse bilmez: II. Mahmud çizgiyi aşan bazı ifadelerden dolayı bazı Bektaşî tekkelere kapatıp, bazı şeyhleri sürerken aynı II. Mahmud Halidîleri de İstanbul'dan çıkarmış ve Halidî tekkelerini kapatmıştır. Nakşi - Halidî ayrımı yapılıyor. Neden? Çünkü Nakşi, *Mesnevî* okuyor, *Fusus* okuyor, melamet neşvesinde. Ama daha çok medrese çıkışlı Halidî şeyhleri İstanbul'daki imparatorluk dokusuna uygun olmayan bazı katılıklara sahipler. Bu tarikatın meşayihî İstanbul tarzına uyamıyor.

Dolayısıyla tarikat tarikat değildir Osmanlı'nın tercihi. Kamil bir şeyh vardır; Halvetidir, Mevlevidir, Melamidir, eyvallah. Bir Melamiyi idam ederken başka Melamiyi şeyhülislam yapıyor.

Bu tıpkı Peygamber Efendimiz (s.a.s) Yahudi Beni Kaynuka kabilesi problem çıkardığı için onlarla savaşa giderken Medine'de devletin parasını bir Yahudi arkadaşına emanet etmesi gibi bir şey. Eğer külli manada Yahudiye düşman olsaydı onunla da düşman olurdu. "Bu Nakşidir bizdendir, Halvetidir hayır" diye bir şey yok.

Hangi tarikattansa o açıdan kaliteli olunması, tarikatın isminden daha çok önem arz ediyor. Bir tarikatı tutmak değil, kamilleri tutmak yöntemi. O kamiller de bir ellerinde *Mesnevî*, bir ellerinde *Füsusü'l-Hikem* ve diğer ellerinde Kur'an olan, ayakları şeriatta ama melamet neşvesinde kimseler. Herkesle iyi geçinen, onu bunu tekfir etmeyen, muhabbetli insanlar. Bu kriter çok önemli.

Payitaht İstanbul'un kendine göre bir İslamî tavrı ve irfanî anlayışı var, değil mi?

Kesinlikle. Buraya gelen herkes bu pota içerisinde eriyor, rafine oluyor, inceleniyor. Burada estetize edilmiş bir hayat var. İslam'ın estetize eden yönüdür tasavvuf. Tasavvuf hayatı estetize eder, dini estetize eder. Ama İstanbul'da ona aykırı hareketler oluyor. Nasıl Bektaşiler namaz kılanlara "Allah'ı yerde ne arıyorsunuz?" diye hakaret ediyorlarsa, diğer taraftan bunlar da herkese kafir demeye başlıyor ve toplumsal huzur bozuluyor. İşte II. Mahmud onları da payitahttan çıkarıyor.

Uşşakiler üzerinde yoğun olarak çalıştığınızı biliyorum. Çalışmak için niçin bu tarikatı tercih ettiniz?

Geçmişte ve günümüzde akademisyenler Osmanlı'da Nakşiler, Kadiriler vs. üzerinde güzel çalışmalar yaptılar. Fakat Osmanlı genelinde Halvetiler 50 küsur kolu olan bir tarikat. Bu kolların bazıları üzerine güzel çalışmalar yapıldı. Ama mesela Sivasiler, Cihangiriler, Gülşeniler ciddi manada hala çalışmayı bekliyor. Bendeniz de bunlardan bir tane-

si olan o Uşşakiliği hem bu sebepten, hem de bazı özel sebeplerden dolayı çalışmaya başladım.

Önüme başka yerlerden belki ulaşmamın mümkün olmayacağı o tarikatın mensublarının çocukları, torunları, şehzadeler gibi tanışmış olduğum kimselerden intikal eden Osmanlıca özel dökümanlar, belgeler de konulunca bu tarikat üzerine çalışmak bir vazife oldu. Lakin bu çalışmaya başlayalı 15 seneyi geçti fakat araya giren bazı manilerden dolayı hala tamamlayamadım. Çalışmalarımı parça parça yayımladım ama kitaplaşmadı. Şu an için 500 sayfa kadar yazmış vaziyetteyim. En kısa zamanda tamamlamayı ümid ediyorum inşaallah.

Tekkeler açılma ne olacak?

Biz de merakla bekliyoruz. Son olarak kapak dosyamız olan tekkelerin kapatılması hadisesine nasıl bakıyorsunuz?

Her şeyden evvel düşünce ve inanç özgürlüğüne aykırı bir karar. Ortada bir suç varsa bu bireyseldir. Hesabını sorarsınız. Bir imam rüşvet aldı diye bütün camileri, doktor yanlış teşhis koydu diye bütün hastaneleri, bir subay yanlış yaptı diye bütün harbiyeyi kapatmak gibi mantıksız bir uygulama. Öte yandan bilimsel olarak da yanlış.

Şimdi yeni düzende ne hedefleniyordu? Yobaz olmayan, daha hoşgörülü, muhabbetli bir İslam anlayışı istenmiyor muydu? Tekkeleri kapatmak aslında yeni rejimin amacına da ters bu açıdan baktığımızda. Tekkeler kapatılınca rejim kendi ayağına sıkılmış oldu. Radikalizmin yolu açıldı.

Bugün tekkeler yeniden açılma ne olacak ki? Silsile ve ehliyet kimde kaldı! Zor bir durum. Fakat her ne olursa olsun belirli denetim mekanizmalarına tabi olarak açılması lazım... ❑